

Bukarestben olyan hírek vannak, hogy a közeljövőben sor kerül Pătrășcanu perére.¹²² Állítólag Pătrășcanu ügyével kapcsolják össze a kolozsvári letartóztatottak, valamint más román és egyéb romániai nemzetiségekhez tartozó ügyét is.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 1154/49. sz., Széll Jenő aláírásával hitelesített tisztázatok. Az első jelentést közli: Erdély magyar egyeteme 1944–49. II. köt. (Vál., szerk.: Lázok János–Vincze Gábor. Bevezető tanulmány, jegyzetek: Vincze Gábor.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 268–272.

33.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK BALOGH EDGÁR BEVÁLASZTÁSÁRÓL A NEMZETGYŰLÉS KÖZMŰVELŐDÉSI BIZOTTSÁGÁBA

Bukarest, 1950. január 12.

4./szig.biz.1950.-2.

Szigorúan bizalmas!

Előadó: Kovács köv. attasé.

Tisztelettel jelentem, hogy a román Nagy Nemzetgyűlés 1949. december 28-án megnyílt őszi ülészakán a különböző bizottságok tagjainak megválasztása során érthető meglepetést keltett a jelenleg letartóztatásban lévő Balogh Edgár képviselő bevéasztása a nemzetgyűlés közművelődési bizottságába. A javaslatot előterjesztő képviselő Balogh Edgár nevét a második helyen említette és bevéasztását a közművelődési bizottságba a képviselők, a többiek megválasztásával együtt, karfelemeléssel, egyhangúlag jóváhagyták.

Érthető, hogy ezt követőleg találgatások indultak meg, vajjon ez Balogh Edgár rehabilitálását jelentené-e, vagy csupán egyszerű tévedésről, illetve az előző ülés közművelődési bizottsága tagjai jegyzékének változtatás nélküli lemásolásáról volt-e szó. Ezzel kapcsolatban közelebbit eddig nem sikerült megtudni.¹²³

*Széll
követ*

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 2. doboz, 1-253. tétel, 4. Széll aláírásával hitelesített másolat.

¹²² Pătrășcanu pere csak 1954. április 6-án kezdődött el.

¹²³ Balogh Edgárt – a fenti eseménytől teljesen függetlenül – 1951 nyarán szabadlábra helyezték. A szabadságot nem sokáig élvezhette, mert 1952-ben Demeter Jánossal együtt ismét letartóztatták.

SZÉLL JENŐ KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK ROMÁNIA EGYHÁZPOLITIKÁJÁRÓL

Bukarest, 1950. január 28.

88./biz./950.-pol.

Bizalmas!

Hiv. sz.: 0605/biz.-pol.1950.

Melléklet: 1 db.

Az egyházak kérdésének rendezését Romániában követségünk állandóan figyelemmel kísérte és annak minden lényeges mozzanatáról jelentést is tett. Sajnos, a rendelkezésemre álló igen rövid idő nem engedi meg számomra, hogy e kérdéstről új, összefoglaló jelentést készíthessek. Hogy a Politikai Főosztálynak mégis segítségére legyek, az alábbiakban felsorolom mindazon jelentéseimet, melyek egy összefoglaló munka számára forrásanyagként tekintetbe vehetők.

Még Bukarestbe való érkezésem előtt Kovács György attasé két jelentést küldött: *A román papság felesketése a Népi Köztársaságra* címmel 29/pol.-1948., melyhez csatolva volt az eskümintá és *A felekezeti iskolák megszüntetése Romániában* címmel (32/pol.-1948.).¹²⁴

Groza Péter miniszterelnöknél tett bemutatkozó látogatásomkor a miniszterelnök elég részletesen foglalkozott az egyházak kérdésének megoldásával, s akkor elbűszkélkedett azzal, hogy ők a problémát már megoldottnak tekintik. Erről 39/pol.-1948. számú jelentésemben beszámoltam, a jelentésemhez [csatoltam] a román egyházak vezetőivel folytatott tárgyalás jegyzőkönyvét, melyet a miniszterelnök rendelkezésemre bocsátott.¹²⁵ A továbbiak folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy a kérdés Romániában sem volt egy csapásra rendezhető, de ha fel is merültek különböző nehézségek, azok közel sem voltak oly nagyok, mint Magyarországon, tekintettel arra, hogy a többségi egyház, a román görögkeleti egyház kezdettől fogva lojálisan viselkedett a népköztársaság irányában.

84/pol.1948. számon részletes jelentést tettem a Vatikánnal kötött konkordátum felmondásáról,¹²⁶ majd 128./pol.-1948. számon az új román vallásnevelésügyi rendeletről.¹²⁷ Ezen rendelet pontos szövegét a román hivatalos lap, a *Monitorul Oficial* 1948. november 15-i száma tartalmazza, melyet ez alkalommal jelentésemhez csatolok.

Felhívom még a figyelmet két további jelentésre: *Székelyföldi kultúrverseny és az erdélyi katolikus klérus kérdése* (79/szig.biz./1949.-2)¹²⁸ és *A vatikáni decretum visszhangja Romániában* (706/biz.1949.-2).

Meg kell jegyeznem, hogy ezen jelentéseken kívül hivatalos dokumentációs anyaggal az 1949-es évre vonatkozóan nem szolgálhatok. Romániában a különböző egyházak közül egyedül a katolikus egyház az, mely a népköztársasággal szemben harcos ellenzéki álláspontot

¹²⁴ Lásd a 6 sz. iratot.

¹²⁵ Lásd a 7. sz. iratot.

¹²⁶ Lásd a 11. sz. iratot.

¹²⁷ Lásd a 15. sz. iratot.

¹²⁸ Lásd a 30. sz. iratot.

foglal el, minthogy azonban a katolikus egyház befolyása a lakosságnak csak kis részére, 6-8%-ra terjed ki, a kérdés érthetően nem foglal el központi helyet a román belpolitikában. A harc a katolikus klérus reakciós vezetőivel szemben jobbra a kulisszák mögött folyik, melyben a román kormány inkább támaszkodik rendészeti és adminisztratív eszközökre, mint mi Magyarországon.

A román katolikus egyház helyzetét röviden a következőkben foglalhatom össze. Az új iskolaügyi törvény bevezetése óta (1948 ősze) a katolikus egyháznak, épp úgy, mint a többi egyháznak, semmi kapcsolata nincs a közoktatással. Az állami iskolákban vallásoktatás még fakultatív formában sem létezik. A volt katolikus pedagógusszemélyzet döntő többségben, mondhatni elenyésző kivétellel eleget tett egyházi főhatósági tilalmának, és nem kérte felvételét az állami tanítói státusba. A görög katolikus egyház likvidálása,¹²⁹ jöhet elsősorban rendészeti eszközök igénybevételével történt és az érdekelt erdélyi görög katolikus tömegek kedélyeit meglehetősen felborzolta, lényegében mégis azt eredményezte, hogy a katolikus egyház közvetlen befolyása alól több száz-ezer lelket kivont. Márton Áronról, a katolikus reakció elszánt és ravasz vezetőjéről, aki a múlt év nyarán megkísérelte az ellentámadást, ma már nemigen hallani. Értesülésem szerint a gyulafehérvári püspöki palotában amolyan védőrizet alatt van.¹³⁰ Jelenleg az erdélyi magyar sajtóban a katolikuskérdés abban a formában kerül felszínre, hogy időnként közlik egyes plébánosoknak a népköztársasághoz intézett hűségnyilatkozatait. A román kormány megfelelően felhasználja azt a tényt, hogy a katolikus klérus nagymértékben anyagilag függő helyzetben van a kormánytól. (A múlt év nyarán és őszén több renitens egyházi személytől, így Márton Árontól is megvonták a pénzügyi támogatást.) A 128.-pol. 1948. jelentésében tárgyalt vallásnevelésügyi rendelet a katolikus vallási oktatás számára is engedélyezett 1-1 iskolát, melyet azonban a katolikus klérus által előterjesztendő javaslat elfogadásától tettek függővé. Ez a javaslat a katolikus klérus részéről tudomásom szerint még nem történt meg, ami azonban a román kormányt egyáltalán nem égeti.

Az erdélyi protestáns egyházak helyzete teljesen megegyezik a magyarországi protestáns egyházakéval. Mint már egy ízben jelentettem, a magyarországi protestáns egyházaknak a magyar kormánnyal szemben tanúsított magatartását Vásárhelyi református püspök nem helyesli.

Széll Jenő
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 15. doboz, 50. tétel, 1464/59. 534–535.

¹²⁹ Lásd a 111. jegyzetet.

¹³⁰ Márton Áront 1949. június 21-én orvul lefotgák és Bukarestbe hurcolták, majd megkezdődött a kihallgatása.

SZÉLL JENŐ KÖVET KÉT JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ MNSZ BELSŐ ELLENTÉTEIRŐL ÉS
A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ ELLENI HARCRÓL

Bukarest, 1950. február 2.

A

23./szig.biz.

Szigorúan bizalmas!

Elutazásom előtt alkalmam volt a Magyar Népi Szövetség két vezetőjével, dr. Bányai Lászlóval és Czíkó Nándorral hosszabb beszélgetést folytatni, akik ez alkalommal érdekes momentumokat mondtak el az MNSZ-ben megvívott harcokról.

Czíkó elmondotta, hogy a Kurkó Gyárfás körül kialakult klikk ellen folytatott harcban ő első-sorban a régi Madosz-elemekre támaszkodott. A vezetőség azonban (1947-ben) nagyon nehéz helyzetben volt, a vezetőség vagy kimondottan Kurkó embereiből állott, vagy a befolyása alá került. És előfordult, hogy a vezetőség 21 tagjából 20 Kurkó álláspontját védte és egyedül kellett harcolnia. Kurkó klikkje ugyanakkor minden eszközzel igyekezett az egykori elnököt népszerűsíteni. Czíkó elmondotta, hogy az 1947-es kiélezett helyzetben néha csak úgy tudott eredményt elérni, hogy a vezetőséggel szemben a súlyos fenyegetések fegyveréhez folyamodott. Kurkókék célja a véleménye szerint az volt, hogy az MNSZ intranzigens ellenzéki politikájával kiprovokálja a szövetség feloszlását, ez a veszély, mondotta, valójában fennállt és csak a temesvári kongresszus¹³¹ után szűnt meg, amikor ha nem is tudták Kurkó embereit teljesen eltávolítani, a vezetést mégis sikerült a párthoz hű emberek számára biztosítani.

Elmondották, hogy Kurkó és Balogh Edgár 1947-ben és '48-ban nagyon számítottak Bányai László súlyos betegségére és közeli halálára. Széltében-hosszában terjesztették, hogy Bányai László menthetetlen. Határozottan kijelentette, hogy amikor őt először Marosvásárhelyt megoperálták, az ottani főiskola tanárai az egy Haranghy professzor kivételével annyira Csögör Lajos befolyása alatt állottak, hogy a szó szoros értelmében igyekeztek őt láb alól eltenni. Meggyőződéssel állította, hogy az azóta Budapestre távozott Klimkó professzor szándékosan úgy végezte az operációt, hogy Bányai röviddel az operáció után pusztuljon el. Bányai emlékezett rá, hogy az operáció után, midőn Klimkó azt hitte, hogy Bányai elalélt és nincs magánál, hangosan azt mondta asszisztensének: „na a méltóságos urat is elintéztük”.¹³² Majd mikor Bányai Budapestre jött újabb operáció céljából, ott Babits professzor felháborodottan nyilatkozott Klimkó operálásáról.

Czíkó és Bányai véleménye szerint az MNSZ pártellenes elemeinek „fő ideológusa” a legutóbbi időig Balogh Edgár volt. Balogh 1947-ig nacionalista ellenzéki politikát folytatott, '47 után azonban, látva, hogy a helyzet megváltozott, taktikát változtatott. Maga Bányai használta azt a kifejezést ezzel kapcsolatban, hogy Balogh sokszor érthetetlen és visszatetszően lojális magatartást tanúsított minden Bukarestből jött intézkedéssel kapcsolatban.

¹³¹ Az MNSZ harmadik kongresszusát 1947. november 21. és 23. között tartották Temesváron.

¹³² Klimkó Dezső, a nagy hírű sebészprofesszor még 1947 áprilisában visszament Marosvásárhelyről Budapestre. A fenti állítás alaptalan rágalom.

Kettőjük véleménye szerint a letartóztatott társaság legravaszabb és legkeményebb tagja Csögör Lajos volt, a marosvásárhelyi orvosi főiskola volt rektora. Elmondották, hogy Csögör sokkal ravaszabban dolgozott és óvatosabban, mint a többiek és a kihallgatás folyamán sem hajlandó vallani, úgyszólván minden szót harapófogóval kellett belőle kivenni. Balogh Edgár ezzel szemben letartóztatásakor azonnal mindent elmondott. Beszélgetésünkből úgy láttam, nincs semmi kétség aziránt, hogy a letartóztatottak egy jól kiépített és az imperialista ellenség által mozgatott szervezet aktív tagjai voltak. Két ismerősöm nem mondotta ezt világosan, de az a benyomás alakult ki bennem, hogy Balogh Edgárék úgyge meglehetősen szorosan összefügg Márton Áron gyulafehérvári püspök ügyével.

Kolozsvárott általában az volt a benyomásom, hogy az emberekre rossz hatással van az a tény, hogy a több hónapja letartóztatottokról a mai napig semmiféle hivatalos comuniké nem jelent meg. A becsületes pártaktivisták panaszkodnak, hogy a reakció híreszteléseivel szemben le vannak fegyverezve, mert semmit sem mondhatnak. Több jeltől azonban úgy látom, hogy a letartóztatott volt MNSZ-vezetők pöre most már nem sokáig várat magára.¹³³

Hosszú és több témára kiterjedő beszélgetésünkből még egy momentumot tartok említésre méltónak. Több alkalommal jelentettem már, hogy a magyar népi demokrácia és különösen a Párt elmúlt évi minden nagy eredménye ellenére az MNSZ vezetői ma sem szüntek meg a magyarországi fejleményeket erős fenntartással kezelni és ezen beállítottságuknak legutóbbi beszélgetésünkben is néhány jelét adták. Bányai pl. abbéli nézetének adott kifejezést, hogy a Tudományos Tanács feloszlataása óta a magyarországi tudományos élet irányításában visszaesés állott be és az új Akadémia nem tudja azt a szerepet betölteni, amit a tanács vitt. Mindketten ismételt hivatkoztak Révai József emlékezetes vezércikkére, a Rajk-pör tanúságairól és hangsúlyozták, hogy Révai cikkében nem volt nyoma az önkritikának. Azt azonban készséggel elismerték, hogy Rákosi Mátyás sportcsarnoki beszéde és Gáll Ernőnek a *Tartós Békében* megjelent cikke nagyon jó és tanulságos volt. Cziko beszélgetés közben egy alkalommal szentenciaképpen megállapította, hogy a pártfelülvizsgálat Magyarországon közel sem volt olyan alapos, mint Romániában és hogy az összeesküvés felgöngyölítése sem volt elég alapos. Mikor én az ilyen megjegyzésekre igyekeztem megfelelő választ adni, vagy felvetni, hogy pl. Pătrășcanuval és Balogh Edgárral teljes mértékben felszámolták-e Romániában a Pártba beépített ellenséget, más kérdéstről kezdtek beszélni. Ez utolsó alkalommal nem az volt a célom, hogy kimerítő vitába bocsátkozzam velük, fontosabbnak tartottam kihasználni azt a ritka alkalmat, mikor a két, különben igen tartózkodó ismerősöm elég közlékenynek bizonyult.

B

00244/950./szig.biz.

Legutóbbi, e tárgyú jelentésemhez a Magyar Népi Szövetség vezetőivel folytatott beszélgetéseim alapján a következőket közölhetem kiegészítésképpen:

Mint már említettem, a katolikus egyháznak be kellett volna mutatnia szervezeti státusát. Közölték velem, hogy ez a mai napig nem történt meg. Beavatottakkal való beszélgetésből, még akkor is, ha világosan nem mondják meg, félreérthetetlenül az derül ki, hogy Márton Áron gyu-

¹³³ Csögör Lajos, Balogh Edgár, Demeter János és Jordáky Lajos (az ún. „transzilvanisták”) pere 1954 januárjában kezdődött el Nagyváradon, majd felfüggesztették és Bukarestben folytatták tovább, az ítéletre májusban került sor. Lásd a 70. sz. iratot és a bevezető tanulmány vonatkozó fejezetét.

lafehérvári püspök le van tartóztatva. Valószínűnek látszik, hogy a közeljövőben bíróság elé állítják, nem lehetetlen, hogy az MNSZ Kolozsvárott letartóztatott egykori vezetőivel együtt.¹³⁴

Ugyanakkor az MNSZ (mely tulajdonképpen viszi a harcot a katolikus reakciós klerus ellen) határozott sikereket mutattak fel az alsópapság megnyerése szempontjából. Ez különösen Márton Áron két régebbi, nem nagyon taktikus rendelkezésének a következménye. Márton Áron megtiltotta a falusi papoknak, hogy az MNSZ tagjai lehessenek, s mint ahogy barátaim mondták, igen sok falusi pap a kilépést elrendelő utasításnak fogcsikorgatva tett eleget. Márton Áron egy másik rendelkezésével letiltotta, hogy a falusi papok felvegyék az állam által kiutalt kongruát. A Népi Szövetség vezetői azt mondják, hogy eleinte bizonyos tartózkodással nyúltak hozzá a Márton elleni kampány megszervezéséhez, de maguk is meg voltak lepve attól, hogy az alsóbb papság körében a püspök mennyire népszerűtlen. Most elérkezettnek látják az időt, hogy a katolikus egyház kérdésében átfogó rendszabályokkal végleg rendezzék a problémát. Nagy jelentőségű lépésre készülnek, amire nézve nem tudtam tőlük közelebbi adatokat megszerezni, csupán annyit, hogy többek között fel akarják használni a katolikus egyház ún. „világi státusát”.¹³⁵ Ez a világi státus speciális erdélyi jelenség, Magyarországon teljesen ismeretlen. Lényegében a református egyház presbiteri szervezetének megfelelő világi szervezet, mely az egyház ügyeit ellenőrzi.¹³⁶

Meg kell még említenem, hogy az alsópapságnak a reakciós vezetőkkel való szembeállításával nagy jelentőségű nyilatkozat látott napvilágot a *Romániai Magyar Szóban*. Dr. Gerinczy Pál perjel, volt premontrei rendfőnök három más társával együtt nyilatkozatban állást foglalt egyháza reakciós vezetőivel szemben. Mint barátaim informáltak, dr. Gerinczy perjel nemcsak az erdélyi premontreieknek, de a magyarországi és csehszlovákiai premontreieknek is legfőbb vezetőjük. Helyesnek tartanám, ha erre nézve odahaza bizalmas úton információkat szereznének be, és amennyiben valóban bizonyulna, hogy Gerinczy a magyarországi premontreiek körében is vezető funkciót tölt be, úgy feltétlenül ajánlatos volna nyilatkozatának a magyar sajtóban való leközlése.

Széll Jenő
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 00244. sz., tisztázat. A jelentés melléklete a Romániai Magyar Szó 1950. február 1-jei száma, melyben Gerinczy Pál és társai nyilatkozata olvasható.

¹³⁴ Az MNSZ letartóztatott vezetői közül csak Kurkó Gyárfás került egy csoportba Márton Áronnal.

¹³⁵ Az MNSZ kommunista vezetői arra célozhattak, hogy a pártvezetés a „békepapok” mellett a Státus segítségével szeretett volna létrehozni egy Rómától független, „nemzeti” katolikus egyházat. Lásd a Bevezető vonatkozó fejezetét.

¹³⁶ Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1927-ben egy, a Szentszékkal megkötött egyezmény (Acord) értelmében megszűnt, illetve átalakult, és hivatalosan Egyházmegyei Tanács néven működött tovább (bár a közbeszédben továbbra is Státusként emlegették). Bővebben lásd Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Pro-Print könyvkiadó, Csíkszereda, 2002, 323–327.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK AZ ANA PAUKER KÜLÜGYMINISZTERNÉL
TETT BEMUTATKOZÓ LÁTOGATÁSÁRÓL

Bukarest, 1950. február 16.

24./szig.biz.-950.

Szigorúan bizalmas!

A mai napon pontosan háromnegyed 11 órakor voltam Zaharia protocolfőnöknél, aki nagyon elvtársias és barátságos hangulatba fogadott. Érdeklődve az utazásomról, továbbá arról, hogy tetszik Bukarest, családi körülményeimről és a hátralévő megbízatással kapcsolatos formáságokról kérdezgetett. Egy negyedórát tartózkodtam nála. A beszélgetés Kovács attasé jelenlétébe román nyelven zajlott le.

Pontban 11 órakor hívtak át Pauker elvtársnőhöz, aki felkelve íróasztalától a szoba közepéig elém jött, mosolygós, barátságos arccal üdvözölt és helytel megkínálva először román nyelven, később német nyelven, majd ismét román nyelven, később német nyelven, majd ismét román nyelven beszélünk pontosan 20 percig.

Először én tolmácsoltam Rákosi, Kállai, Farkas és Kossa¹³⁷ elvtársak személyes üdvözetét. Amit nagyon hálásan fogadott és közöltem vele Rákosi elvtársnak azt a kérését, hogy április 4-ére szeretné Rákosi elvtárs, ha egy szép nagy román delegáció utazna Budapestre, ahol Magyarország felszabadításában részt vett román katonákat fognak kitüntetni. Feljegyezte magának az elvtársnő és határozott ígéretet tett, hogy ennek előkészítésében konkrétan fog részt venni.

Eltársnak szólított, nagyon örült, hogy értem a román nyelvet és hangoztatta, annyi alap mellett hamarosan jól tudok románul beszélni. Megkérdezte tőlem, hogy mi történt Széll elvtárssal. Azt válaszoltam, hogy más beosztást kap.¹³⁸ Megkérdezte, a Külügyben? Azt válaszoltam, erről még nem tudok, ez még nem biztos. Megkérdezte, hány új embert hoztam magammal. Válaszom az volt, hogy egyelőre egy altisztet. Megemlítette, hogy nem volt túlságosan jó viszony a hivatalos szervek és a követség között. Különösen a követség egyes tagjai között. De hangsúlyozta azt, hogy arról mi nem tehetünk, mondván, hogy egyes emberek nem tudtak bennünk, és ma sem tudnak maguk iránt bizalmat kelteni. Megkérdeztem, kire céloz, azt mondotta, mivel én egy elvtárs vagyok, hamarosan magam is látni fogom, hogy kik azok. De azért mint ilyent, megemlítette Kovács attasét. Itt megjegyzem, hogy a külügyminiszter elvtársnőhöz csak egyedül mentem be. Több nevet nem akart mondani és kihangsúlyoztam, hogy persze ezek nem könnyű dolgok. Náluk is vannak nehézségek a káderkérdések körül és ők is arra töreksenek, hogy minél előbb az oda nem való embereket lecseréljék.

A további teendőkről beszélve sajnálatának adott kifejezést, hogy Bukarestben egyedül a magyar követség az, amelyik csak követség és nem nagykövetség. Hangsúlyozta, hogy erről már Széll elvtárssal is beszéltek, és hogy ők azért szeretnék ezt, mert ezzel is kifejezést akarná-

¹³⁷ Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes, az MDP főtitkára, Kállai Gyula külügy-, Farkas Mihály honvédelmi és Kossa István pénzügyminiszter.

¹³⁸ Széll Jenő a Népművelési Intézet élére került.

nak adni a népi demokráciák iránti nagyobb megbecsülésnek, így azonban a magyar követség egy színvonalon van a nyugati és imperialista követségekkel, mert ahogy ő mondta, még az albánoknak is nagykövetségük van Bukarestbe.¹³⁹ Kérte, hogy a magyar Külügyminisztérium felé eme véleményéről adjak kifejezést. Sajnálja, hogy ez nem már most a bemutatkozások előtt lesz elintézve. Sok szerencsét és eredményes munkát kívánva felállt íróasztalától és újra a szoba közepéig kísért.

Kálló
követ

Melléklet:

**Vas-Zoltán Péter külügyminisztériumi titkár utasítása Kálló Iván követnek
Budapest, 1950. március 4.**

I/3
Bukarest
24/szig. biz.

Szigorúan bizalmas!

Fenti számú jelentésére értesítem Követ Urat, hogy a Román Külügyminisztérium által kiadott Corps Diplomatique-ból megállapítottam, hogy az Albán Népköztársaságnak Romániában nincsen nagykövetsége a többi népi demokratikus országhoz hasonlóan.

Ami a magyar követség nagykövetségi fokra való emelésének kérdését illeti, nézetem szerint ez inkább formális kérdés és a fennálló helyzet egyáltalában nem akadály a két ország közötti barátság és együttműködés kiszélesítésének.

Egyébként a látogatást pozitívnak ítélem meg, és itt hívom fel Követ Úr figyelmét arra is, hogy április 4. alkalmából a Magyarország felszabadításában részt vett román katonák kitüntetéséről lehetőség szerint minél több szó essék.

*A miniszter rendeletére:
dr. Vas-Zoltán Péter
min. titkár*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 4/bc tétel, 00988/950. sz., sokszorosított másolat.

¹³⁹ A két ország csak 1953. február 5-én emelte a diplomáciai képviselőjét nagykövetség rangjára.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK A VASILE LUCA PÉNZÜGYMINISZTERREL
FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSRŐL

Bukarest, 1950. március 8.

42/950.-szig. biz.

Szigorúan bizalmas!

Luca pénzügyminiszter elvtárs, akivel már vagy háromszor találkoztam, fogadáson és rendezvényen, 50 percig beszélgetett velem. Többek között a saját munkájáról, és megemlítette, hogy mennek a dolgok, de még mindig nem úgy, ahogy kellene. A 49-es évben 56 milliárd többlettel zárult az év, dacára annak, hogy az ideiglenes tanácsok megalakítása egy kis zökkenőt idézett elő. Most inkább az a probléma és nehéz, hogy hogyan költjük el a pénzt. Nem egészen jól megy az, hogy pont arra költsek a pénzt, amire legjobban kellene. Igaz, hogy annyi helyre kellene, hogy nem is tudjuk, melyik a legfontosabb. Talán az ipar fejlesztése volna az, de itt hiányzanak a szervező káderek, és a kapkodás jelei mutatkoznak. Szóval a gépezet még nem elég jól működik. Kellene egy kicsit körülnézni Magyarországon, hogy ott hogyan csinálják és mintha itt hiányozna valami. Elsősorban idő kevés van, másodsorban tettem hozzá én, egy kicsit keveset törődünk egymással. Nekünk is volna, mondtam, mit tanulni a románoktól és valószínű, a románoknak sem ártana az, amit a mi munkánkba jónak tartanak. Annak a reményemnek adtam kifejezést, hogy a jövőben erre bőségesen lesz lehetőség. Megkérdezte, hogy nálunk hogy fogadja a paraszt-ság a szövetkezeti problémát. Ismertettem néhány szóval, hogy most már a szövetkezés egyre nagyobb mértéket ölt nálunk, mint jó eredményt könyveltem el a 80 főnyi parasztküldöttség szovjetunióbeli látogatását.

Elmondotta Luca elvtárs, hogy náluk itt fura helyzet van ezen a téren, pl. már vagy háromszor statisztikát akartak készíteni arról, hogy Romániába kinek mennyi földje van és kiderült, hogy mind a háromszor más és más eredmény jött ki. Kiderült, hogy a telekkönyvek a szó szoros értelemben eltűntek Erdélyben. Senki se tud biztosat. Regátban pedig kiderült, hogy soha nem is voltak telekkönyvek. Az első statisztikák után kiderült, hogy rosszul tették fel a kérdést, nem elég az, hogy a családfőnek feltették a kérdést, hogy mennyi földje van, úgy kellett volna kérdezni, és a feleségének mennyi van és a fiának mennyi van. Utólag rájöttünk, hogy érvényesült a paraszti furfang. Rengeteg még az olyan paraszt, akinek kevés a földje és nem lehet megadóztatni. Sokszor találkozunk olyan jelenségekkel, hogy eladogatnak egymásnak a kulákok földet, igyekeznek magukat mentesíteni a kulákság alól és mindig ott a mentő érv, hogy hát nincsen telekkönyvezve. Szövetkezés vonalán az látszik, hogy inkább a nagyon szegény paraszt szövetkezik, akinek segítséget kell nyújtanunk, persze ez megnehezíti a helyzetünket, mondja Luca elvtárs. Kár, mondja, hogy nem hajtottuk végre a tagosítást, úgy, mint ezt Magyarországon csinálták. Rettenetesen szétszórtan fekszenek a magánkézen levő földek és akadályozzák a szövetkezést.

Országaink közötti pénzügyi probléma – mondotta Luca elvtárs – talán csak a CASBI-ügyön keresztül mutatkozik, de ez is, ez a régi ügy is, most van rendezés alatt. A lej nálunk is jó, mondotta, kár, hogy az árfolyam megállapításánál 1938-at vettük alapul, közelebb kellett volna hozni a többi népi demokratikus valutához. Sietünk megteremteni ennek előfeltételeit. Távozá-

somkor kértem, hogy ha problémáim lesznek, adjon rá lehetőséget, hogy vele beszéljek, mire Luca elvtárs kijelentette, hogy bármikor, ha akarok vele beszélni, szívesen áll rendelkezésemre.

Kálló
követ

Kiegészítés:

**Vas-Zoltán Péter minisztériumi titkár átirata Kálló követnek.
Budapest, 1950. március 17.**

00367/szig.biz.-1950. pol.

Szigorúan bizalmas!
Hiv. sz.: 42/szig.biz.

Fenti számú jelentéséből kitűnik, hogy Vasile Luca pénzügyminiszternél tett látogatáson Követ Úr olyan kérdéseket vetett fel, amelyek ma Románia és Magyarország problémáinak egyik fontos kérdését képezik, és hogy Luca pénzügyminiszter a beszélgetésen Románia komoly, lényeges nehézségeit tárta fel.

Követ Úr fenti számú jelentésében beszámol arról, hogy Luca pénzügyminiszter megemlítette, hogy a 49-es évben 36 milliárd többlettel zárult az év ellenére, hogy az ideiglenes tanácsok megalakítása egy kis zökkenőt idézett elő. Kérem Követ Urat, szíveskedjék a lehetőség szerint részletesebb információt szerezni, hogy ez a zökkenés miben nyilvánult meg és mik voltak annak okai?

A szövetkezeti mozgalom fejlesztésére vonatkozólag tájékoztatom Követ Urat, hogy az itteni román követség szóbeli jegyzékben fordult a magyar kormányhoz, amelyben tapasztalatcserét javasol az állami és mezőgazdasági termelő szövetkezetek egyes szervezési és racionalizálási kérdéseikre vonatkozóan. Magyar részről a kérdés megválaszolása még nem történt meg. A szövetkezeti mozgalom terén a két ország közötti kapcsolat fejlődőben van, amint Követ Úrnak is erről tudomása van, legutóbb Keresztes Mihály földművelésügyi államtitkár vezetésével magyar delegáció járt Romániában, a március 19. és 23. között Bukarestben megtartandó szövetkezeti kongresszuson pedig a románok meghívására magyar részről Dögei Imre, a SZÖVOSZ elnöke és Kafka József, a SZÖVOSZ tervfőosztályának vezetője fog részt venni.

Az erdélyi telekkönyvek eltűnésére vonatkozólag tájékoztatásul közlöm Követ Úrral, hogy azokat nagyrészt a magyar hatóságok a Szovjetunió hadserege elől elmenekülve elhurcolták Magyarországra. Egy kisebb részük Csehszlovákiában, Ausztriában és Németországban van. Románia és Magyarország között létrejött iratcsere-egyezmény értelmében a legközelebbi jövőben ezeket az iratokat, telekkönyveket átadjuk a román hatóságoknak. A kérdés Budapesten került tárgyalásra.

A tagosítással kapcsolatban felvetem, hogy Követ Úr véleménye szerint nem volna-e helyes, ha a magyarországi tagosítás végrehajtásáról a követségnek anyagot küldenénk, tekintettel arra, hogy a tagosításra esetleg Romániában is sor kerül.

*A miniszter rendeletére:
dr. Vas-Zoltán Péter min. titkár*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 433/950. sz., sokszorosított másolat.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE AZ INGATLANOK ÁLLAMOSÍTÁSÁRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY VÉGREHAJTÁSÁRÓL

Bukarest, 1950. május 13.

339/950.-biz.-pol.

Előadó: Solymár köv. attasé

Bizalmas!

A múlt hó 20-án megjelent, egyes ingatlanok államosítására vonatkozó 92/950. számú rendelet végrehajtása következtében állandóan előfordulnak kérések követségünkön olyan magyar állampolgárok részéről, akiket a kisajátítás érint. Mindezek jogvédelmet kérnek a követség részéről és hivatkoznak arra, hogy talán van a két ország között egy olyan megállapodás, amely által a törvényt nem lehet alkalmazni magyar állampolgárokra. Mindezeket a kéréseket elutasítjuk azaz, hogy tudtunkkal ilyen megállapodás nincs. Eddig nem fordult elő igen méltányosnak mondható eset.

Fentiekkel kapcsolatos más úton kapott rendeletre jelentem, hogy eddigi tapasztalatok alapján a kisajátítás simán ment végbe. Minden házhoz adminisztrátort küldtek ki a törvény megjelenésének napján. Egyes értesüléseink szerint vidéken történtek visszaélések a néptanácsok részéről, amennyiben két-három szobás kis magánházakat vagy villákat is kisajátítottak. Egyes konkrét esetek ismeretében úgy látjuk, hogy a kisebb házak kisajátítása főleg olyan esetben történt, amikor volt kereskedő vagy egyéb tőkés elemekkel álltak szemben. A tulajdonosokat meghagyták a nekik kijáró lakásban, azonban a jövőben ők is bért tartoznak fizetni az államnak. Nyugdíjasok kis házait vagy öröklakásait nem sajátították ki. A törvénynek különösebb visszhangja nem volt. Ez valószínűleg annak tulajdonítható, hogy amúgy is igen kevés jövedelmük volt a háztulajdonosoknak ingatlanaikból, a magas adózás által.

Ami a magyar felszámolás alatt levő bankok ingatlanainak helyzetét illeti, ezekről a következőkben számolok be:

Az Általános Hitelbank Rt. felszámolás alatt, Brassó, valamint az Erdélyi Leszámítoló és Pénzváltó Bank Rt. felszámolás alatt, Kolozsvár, tulajdonát képező összes beépített ingatlanok államosítottak. Az államosított ingatlanok az Általános Hitelbank Rt. könyveiben 4948325 lej értékkel szerepelnek, és tekintettel egyrészt arra, hogy a banknak nincsen olyan ingatlana, mely nem került államosításra és így aktívái már csupán a néhány százezer lei értéket képviselő irodai berendezésből állanak, másrészt pedig az Állami Bankkal szemben cca. 1900000 lej tartozása áll fenn az intézetnek, az ingatlanok államosítása következtében a bank teljesen elvesztette vagyonát, sőt az Állami Bankkal szemben fennálló említett kötelezettségének sem fog tudni eleget tenni.

Az Erdélyi Leszámítoló és Pénzváltó Bank Rt. államosított ingatlanainak könyv szerinti értéke 54030000 lejt tesz ki. Az intézetnek csupán 2 beépítetlen telke nem esik a rendelet hatálya alá, melyek 170000 lej értékkel szerepelnek a könyvekben. Ezenkívül csupán a 3200000 lej könyv szerinti értékben nyilvántartott magyarországi ingatlanok és a csekély értéket képviselő irodai berendezés képezi az intézet megmaradt vagyonát.

Egyben sz. tudomásukra hozom, hogy a fent hivatkozott törvényrendelet I. szakaszában említett, az államosítás alá eső ingatlanokat felsoroló jegyzéknek közzététele még nem történt meg ugyan, azonban abból, hogy az államosított ingatlanok bérlőivel a kiküldött hatósági meg-

bízottak tudomásom szerint mindenütt f. hó 20-án vették fel a jegyzőkönyvet és a Magyar Általános Hitelbank, Budapest, tulajdonát képező házak lakóinál a hatósági megbízottak mai napig nem jelentkeztek ezen jegyzőkönyvek felvétele céljából, arra lehet következtetni, hogy az említett budapesti intézet tulajdonát képező házingatlanok (Brassó, Nagyvárad, Temesvár) nem kerültek államosításra. Egyébként a törvényrendelet nem tesz említést a külföldiek tulajdonában levő beépített ingatlanokról és így magából a törvényrendeletből nem állapítható meg, hogy a külföldiek tulajdonát képező ingatlanok a rendelet hatálya alá tartoznak-e vagy sem.

Kálló
követ

Melléklet:

A Külügyminisztérium konzuli főosztálya átirata a bukaresti követségnek Budapest, 1950. június 9.

Hiv. szám: 339/biz-50

Értesítem, hogy fenti jelentésének tartalmáról tájékoztattam az illetékes magyar hatóságokat.

Saját tájékoztatására tudomására hozom, hogy magyar részről a romániai magyar pénzintézetek ingatlanvagyonra államosításának a kérdését a legközelebbi román–magyar pénzügyi tárgyalások során kívánják felhozni. Ezzel kapcsolatban kérem, kísérfje továbbra is figyelemmel a törvényrendelet végrehajtását e pénzintézetekkel kapcsolatban. A további fejleményekről a helyzethez képest megfelelő időpontban tegeyen jelentést.

A törvényrendelet végrehajtásával kapcsolatban egyes ügyekben beadott kérelmek alapján előzetes engedélyem nélkül ne járjon közben a román hatóságoknál. A törvényrendelet nem tesz különbséget román és idegen állampolgárok közt, alkalmazására vonatkozó kétoldalú román–magyar megállapodás pedig nincs. Kérem, szíveskedjék július 1-ig tüzetes jelentést tenni az előadott és benyújtott egyes kérésekről. Ezek tárgyalásánál különösképpen vegye figyelembe az osztályszempontokat.

Szíveskedjék megszerezni és felterjeszteni a törvényrendelet végrehajtási utasításának két példányát, úgyszintén jelentést tenni a törvényrendelet 2. §-ának végrehajtásáról s általánosságban a törvényrendeletnek a romániai idegen vagyonokkal szembeni alkalmazásáról.

Zehery

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 35. doboz, 23/d tétel, 021730. sz., hitelesített gépiratok. Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 396–398.

BAKCSI MIKLÓS AZ MNSZ, ÉS VARGA JENŐ, A KÖZOKTATÁSÜGYI
MINISZTERIUM KIKÜLDÖTTJÉNEK JELENTÉSE
A BÁKÓ MEGYEI MAGYAR TANNYELVŰ ISKOLÁKRÓL

Bukarest, 1950. augusztus 7.

A Bákó megyei tanügyi osztály javaslatot terjesztett elő a Közoktügyi Minisztériumhoz több román tannyelvű iskola magyar tannyelvűvé való alakításával kapcsolatban. A javaslatot előzetes előkészítő, agitációs munka alapján a helyi Párt- és MNSZ-szervezetekkel egyetértésben tette meg.

1.) *A lakosság anyanyelve a javaslatba hozott falvakban.* Az átalakításokat azon községekben javasolják, melyekben a lakosság teljes egészében, vagy csak egynéhány lakos kivételével csángó származású és magyar anyanyelvű. A kiszállások során különösen nagy gondot fordítottunk arra, hogy a lakosság anyanyelvéről meggyőződjünk. Megállapítottuk, hogy ezekben a községekben a csángók egymást közt és a családban is magyarul beszélnek. A gyermekek pedig mielőtt az iskolába kerülnének, nem tudnak egyáltalán, vagy csak egy pár szót¹⁴⁰.

2.) *Az anyanyelvi oktatás hiányának hátrányai.* Abból kifolyólag, hogy a gyermekek az iskolába való járás előtt nem bírják a román nyelvet, a román tanítóknak óriási erőfeszítéseket kell tenniük, hogy valamit is megmagyarázzanak és megértsenek a gyerekekkel, így aztán a tanulók, különösen az első évben, teljesen mechanikusan tanulnak, értelmetlenül bemagolnak egy-egy szót. Az osztály nagy része semmi előrehaladást sem tud tenni. Az első osztályokat 2–3 évig ismételtették a gyermekekkel s azután a szülők már nem is engedték iskolába, mert már annyira megnöttek, hogy fel tudták [öket] használni a különböző munkálatokra. Így terjedhetett el a múltban egész általánosan ezen a vidéken az analfabétizmus, így magyarázható az a nagy tudatlanság, tájékozatlanság és babonaság a csángók között, s így válik érthetővé az is, hogy miért tudja a reakciós katolikus papság annyira károsan befolyásolni a népet, sőt sok esetben szembeállítani a rendszerrel.

Az anyanyelvi oktatás hiánya rendkívüli mértékben nehezíti a gyermekek nevelését, a nép általános kulturális színvonalának az emelését. Ha a gyermek nem érti meg a számára idegen nyelvű magyarázatot, lehetetlen neki megmagyarázni rendszerünk mibenlétét, célkitűzéseit, lehetlenség átadni számukra a lelemibb ideológiai és politikai ismereteket is, így történhet meg az, hogy a gyermekek félénkek, nem mernek idegen közelébe menni, kérdéseinkre nem válaszolnak, teljesen bizalmatlanok. S hogyan magyarázza meg a román tanító, hogy máma az idegen, városi öltözetben megjelent emberek nem veszélyt jelentenek, nem a gyermekek és a nép ellenségei, hanem azok megsegítői, azok érdekében dolgozó aktivisták vagy tisztségviselők? – ha nem értik meg az ő nyelvét.

3.) *Agitációs munka.* A tanügyi osztály magyar szekciója, az MNSZ és [az] Ideiglenes Bizottságok¹⁴¹ a Párttal egyetértésben felvilágosító munkát végeztek az illetékes falvakban az

¹⁴⁰ Eredetileg az olvasható, hogy „magyarul”, ez át van húzva és kézzel odaírták: „románul”.

¹⁴¹ Az ideiglenes bizottságok a közigazgatás „szovjetizálása” következtében, 1949 áprilisa és 1950 decembere között (az ún. „tanácsrendszer” bevezetése előtt) a helyi közigazgatás szervei.

anyanyelvű oktatás jelentőségéről, sőt ennél is tovább mentek: kész ígéreteket [*tettek*] arra vonatkozólag, hogy a jövő évre végrehajtják az átalakítást, magyar tanítókat hoznak a falvakba. A felvilágosító munkába bevonták az illető iskolánál dolgozó román tanítókat is. Különösen az MNSZ-szervezet fektetett nagy súlyt erre a munkára annál is inkább,¹⁴² szervezeti megerősödésének egyik bázisát éppen a magyar iskola megalapításában látja.

4.) *Lakosság magatartása.* Túlzás lenne azt állítani, hogy a magyar anyanyelvű csángók egyöntetűen kívánják, vagy pláne követelik a magyar nyelvű oktatás bevezetését. Bár megállapításunk szerint a lakosság belátja ennek fontosságát, mégis egy része teljesen közömbösen tekinti az iskola kérdését. Őket nem érdekli, hogy milyen tanítót visznek a faluba, csupán az, hogy lesz-e télire kukoricája eledelként vagy sem? Másrészt viszont ellenállás is észlelhető. A javaslatba hozott községekben csak elenyésző mértékben, s ha megvizsgáljuk az ellenállást szívtókat, kulákokat ismerünk fel bennük, vagy a papi reakció kiszolgálóit. A katolikus papság ugyanis, amely teljes mértékben befolyása alatt tartja a néptömegeket, határozott ellenállást fejt ki a magyar iskola ellen. Azzal fenyegeti a népet, hogyha magyarul tanulnak a gyermekek, Magyarországra telepítik ki őket. Továbbá a magyar iskolában nem tanulnak meg románul s anélkül nem tudnak megélni ezen a vidéken. Vagy egészen durva formában azt is lehetett hallani, hogy a magyar nyelv az ördög nyelve, az a gyerek, aki magyarul tanul, a pokolba kerül.

Ezeket a mesterkedéseket sikerült a helyi szervezeteknek nagyrészt leleplezni. Felvilágosították a népet arról is, hogy a magyar iskola is tanít románul, sőt egyes esetekben (ahol jó tanító volt) jobb eredményt értek el a magyar iskolában a román nyelv tanítása körül, mert sikerült ezt is megértetni a gyerekekkel. Így aztán a lakosság nagy többsége *nem bánja*, ha magyarul tanulnak az iskolában, de követelik a román nyelv tanítását is. Itt természetesen a közvetlen gyakorlati célkitűzések játszanak szerepet: a környező román községekkel való érintkezés, a piac, hivatalok, templom stb. hivatalos nyelve a román.

5.) *Román tanítóság magatartása.* A becsületes, dolgozó, politikailag tájékozott elemek támogatják az akciót és maguk is segítenek a felvilágosító munkában. Beszéltem több román tanítóval. Mindenik egyformán állítja, hogy nagyon nehezen tud haladni a gyermekekkel, mert nem tudnak románul. Ők is állítják, hogy az anyanyelvükön összehasonlíthatatlanul jobb eredményeket lehetne felmutatni. Ők is örülnének, ha román anyanyelvű gyermekeket taníthatnának, akikkel eredményt tudnának felmutatni.

Reakciós megnyilvánulásokat a tanítók között is találunk. Azon tanítók soraiból kerülnek [*ki*] ezek, akik 20–25 éve az illető helységben tanítanak és „áldásos munkájuk” során sikerült egy-egy kis darab földet „becsületes” úton megszerezniök. Ezek azért biztatják a szülőket, hogy ne adják a gyerekeket magyar iskolába, mert nem akarják otthagyni a falut és vagyonukat. Pl. Chetriș, Sîrb, Onești, Nicolae Bălcescu falvakban akad egy-egy tanító, akik azt terjesztik, hogy jönnek az amerikaiak s a magyarokat vagy felakasztják, vagy elviszik Budapestre.

6.) *Magyar tanítók.* Általában jól dolgoztak, a helyi szervezetek, hatóságok meg vannak elégedve munkájukkal. Egyesek egészen szép eredményeket értek el úgy az iskolai, mint az iskolán kívüli tevékenységükben. A nép és az ifjúság megkedvelte őket s itt felismerték a magyar iskola jelentőségét is. Pl. Bakó Lajos – Újfalu, Mike Lehel – Tuta, Farkas Gábor – Lespezi, Kicsi Ibolya – N. Bălcescu stb. Volt azonban egynéhány helyettes tanító, aki gyenge eredményt ért el, mert nem tudott jól románul, nem sikerült megnyerni a nép bizalmát. Pl. Módi Antal, Módi

¹⁴² Kézzel beszúrva: „mert”.

Antalné, Incze Tibor stb. Általában azonban a tanítók kivették¹⁴³ a falu kulturális és szervezeti tevékenységéből, az analfabétizmus felszámolásából stb.

A tanítók egy része (kilencen) kéri az erdélyi megyékbe való visszahelyezésüket, részben nyomós indokok miatt (betegség, szülők megsegítése stb.). Erről bővebben a tanügyi osztály jelentésben számol be. Előre láthatólag az ősz folyamán kb. 6 tanító be fog vonulni [katonának]. A létszám így még nagyobb mértékben fog csökkenni.

Egy bizonyos fokú elégedetlenség is észlelhető a tanítóóság körében: a fokozott munka, nehéz terep, gyenge inkadrálás¹⁴⁴ stb. miatt. Addig, míg az erdélyi megyékben az érettségivel rendelkező suplinitor¹⁴⁵ tanítók V/3 fizetési osztályba voltak sorolva, Bákó megyébe való áthelyezésük után IV/3-ra csökkentették le. Ezt az eljárást nem tartjuk helyesnek, mert a tanító munkája itt sokkal nehezebb, távolabb van szülőfalujától, nehezebbek a megélhetési körülmények az amúgy is nagyon szegény vidéken. Kezdetben a csángók egyáltalán nem akartak élelmiszert eladni a magyar tanítóknak, vagy ha eladtak is valamit, dupla áron adták el.

Helytelen, lekicsinylő magatartást tanúsítanak ezekkel a tanítókkal szemben az erdélyi tanügyi osztályok vezetői is, ami abból származik, hogy többnyire büntetésképpen helyezték a tanítókat Bákó megyébe. (Pl. Háromszék.)

A magyar tanfelügyelő (Kerekes Irma) fizetését is VIII/3-ra szállították le s így kevesebbet keres most, mint tanítói működése idején, jóllehet most sokkal nagyobb pedagógiai, szervezeti és kulturális tevékenységet fejt ki.

Konklúziók:

a) A terepen végzett munkálataink során arra a megállapításra jutottunk, hogy a Bákó megyei tanügyi osztály által javaslatba hozott átalakítások feltétlenül helyesek és égetően szükség-szerűek.

A javaslatba hozott községekbe a lakosság anyanyelve magyar.

Az előző évben egyes községekben az I–II. osztályokban már csak magyar nyelvű oktatás volt (lásd a mellékelt táblázatot¹⁴⁶). A természetes folyamat menete tehát megköveteli, hogy a jövő évben az egész iskolát (I.–IV. osztályig) magyar nyelvű oktatásra változtassák át.

A gyermekek politikai és ideológiai nevelése addig egyáltalán nem valósítható meg, míg nem általánosítjuk a magyar nyelvű oktatás kiszélesítését, míg anyanyelvű szókészletüket ki nem bővítjük annyira, hogy a politikai és kulturális kérdéseket is megérthessék.

Az analfabétizmus végleges felszámolása csak az anyanyelvű oktatáson keresztül valósítható meg sikeresen.

A népi tömegek általános kulturális színvonalának emeléséhez elengedhetetlen feltétel a magyar nyelvű oktatás.

b) Ezzel a kérdéssel intenzíven foglalkozik a Bákó megyei Pártszervezet is, ebben a munkában teljes támogatást nyújt és a javasolt átalakításokat helyesnek tartja. Különös jelentőséget tulajdonít a magyar nyelvű oktatás bevezetésének a helyi MNSZ, mely szervezeti megerősödését, munkájának támogatását várja a magyar iskolától.

¹⁴³ Kézzel beszúrva: „részüket”.

¹⁴⁴ Fizetési fokozatba sorolás.

¹⁴⁵ Helyettesítő tanár.

¹⁴⁶ A mellékelt táblázatot a jelentés mellett nem találtuk.

c) A csángó magyarság nevelésének végső megoldását abban látjuk, hogy sürgősen ki kell nevelni a csángó értelmiséget, mely teljes lendülettel fog hozzálátni az elmaradottság felszámolásához. Az idegen megyékből jött tanítók ugyanis csak ideiglenesnek tekintik ottani működésüket, visszakiváncokznak Erdélybe, ezért nem is lehet teljes értékű a munkájuk.

Evégből feltétlenül támogatni kell az újonnan létesítendő, vagy már létező magyar felső tagozatokat: Onești, Luizi Călugăra (lásd a mellékelt táblázatot) és a lehetőségek szerint anyagi támogatást (pl. bútorok) és legalább egy-egy tanári állás (irodalom–történelem szakos) létesítésével is. Helyes lenne erdélyi megyékbe kivinni Bákó megyéből tanulókat a II. és III. ciklusba.

*Bakcsi Miklós MNSZ-kiküldött
Varga Jenő miniszt. kiküldött*

Politikatörténeti Intézet Levéltára, Bányai László-hagyaték, 923. fond, 3. ő. e., Bakcsi Miklós és Varga Jenő aláírásával hitelesített gépirat. Közli: Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989). A válogatást összeállította, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Vincze Gábor. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 328–331.

40.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A TARTOMÁNYI RENDSZER LÉTREHOZÁSÁRÓL

Bukarest, 1950. szeptember 11.

183/950.szig.biz.

Szigorúan bizalmas!

Több mint 1 hónapos nagyon komoly előkészítés után megjelent a Kormányrendelet Románia új területi beosztásáról.¹⁴⁷ A közvélemény óriási érdeklődést tanúsított eddig is, most pedig egészen komoly megvitatás tárgyát képezi a rendelet. Voltak bizonyos várakozások, amelyek azt várták, hogy az új területi beosztás esetleg hátrányos lesz a magyar lakosság szempontjából. Folyt is egy ilyen irányú propaganda, szerencsére nem eredménnyel. Nyilvánvaló, hogy Romániában azért is húzódott a Népi Tanácsok megválasztása, mert az volt a cél, hogy az új területi beosztás végrehajtása után az új helyzetnek megfelelően történjenek meg a népi tanácsok megválasztása.¹⁴⁸

Korai volna még végleges bírálatot mondani, azonban máris kiviláglik, hogy egyes megyékben, egyes magyarlakta területek valóban külön lesznek választva, más-más tartományhoz fognak tartozni, de jelenleg ez nem néz ki még¹⁴⁹ hátrányosnak. Pl. a székelység három vár-

¹⁴⁷ A *Buletinul Oficial* szeptember 6-i számában jelent meg az 5/1950. sz. törvény az ország új közigazgatási felosztásáról.

¹⁴⁸ A néptanácsi választásokat csak 1950. december 3-án tartották meg.

¹⁴⁹ A lap szélén a szó mellé valaki egy kérdőjelet tett.

megyét¹⁵⁰ foglalt magába, most ebből a területből két tartomány alakul. Egyik része Sztálin tartományhoz fog tartozni, a másik Maros tartományhoz. A székelység az előző három megyében egy egységes tömböt képezett 90%-os magyarsággal. Most a különválasztással lényeges változás történik, annál is inkább, mert pl. Sztálin tartomány (volt Brassó megye) alsó részéhez Prahova megyéből csatoltak egy kisebb területet, továbbá Nagyküüllő megyéből egy kisebb terület, nem tudni még, milyen céllal történt így.¹⁵¹ Ugyanakkor érdekes, hogy Udvarhely megyének és Csík megyének egy része Maros tartományhoz lett csatolva. Az udvarhelyi rész román többségű,¹⁵² a Csík megyei rész pedig magyar többségű (székely). Maros tartományhoz azonban Kisküüllő megyének egy részét is [oda]csatolták, az pedig román többségű.¹⁵³ Érdekes az egész területi beosztás abból a szempontból is, hogy Románia ez ideig 52 vármegyéből állt. Persze, ha ebből az 52 vármegyéből 28 tartományt csinálnak, akkor magától értetődő egyes területeknek ilyen vagy olyan tartományhoz való csatolása.

Úgy néz ki a dolog, hogy a cél az volt, hogy egy lényeges decentralizációt hajtani végre azáltal, hogy ez a 28 tartomány olyan hatáskört fog kapni, hogy lehetővé válik így a 28 kisebb egységek önálló hatáskörrel felruházva, az ország gazdasági és politikai irányítást jobban lehet érvényesíteni.

A 28 tartományhoz 177 rajon (körzet vagy járás) fog tartozni, és így ez a 28 tartomány az államhatalom központi szerve, illetve a Kormány által meghozott intézkedéseket leviszi a 177 járási székhelyre, és onnan kerül a Tanácsokon keresztül a 4052 községre és 148 városra. Az egyes tartományok székhelyeinek megválasztása úgy néz ki, hogy jó. Egyes tartományi székhelyek ugyan nem központi fekvésűek a tartományban, de ez nem nagy hiba. Érdekes még Szilágy megye rendezése, ahol Zilah nem lett járási székhely sem, Kolozs megyéhez lett csatolva és a kisebb, de iparilag jelentősebb Zsibó lett a járási székhely.

Az egész felosztásnak politikai¹⁵⁴ és gazdaságpolitikai jelentősége van. Természetesen komoly oka van kulturális és közigazgatási adminisztrálás, irányítás szempontjából, mert 28 tartományt könnyebb összefogni, mint 52 megyét.

Iparosítás szempontjából szintén nagyon fontos szerepet kapot az új területi beosztás. Olyan vélemények hallatszanak, hogy az is szempont volt, hogy egy-egy tartománynak legyen meg bizonyos jellege, ipari vagy mezőgazdasági jellege. Ezt aszerint bírálták el, hogy egy-egy tartományban milyenek az adottságok, milyen természeti kincseket nyújt, milyen a közlekedése és mennyire felel meg a célnak. Ez, ilyen korai elbírálás alapján megállapítható, hogy sikerült. Így történt Szatmár megyében is, amelyben Nagybánya lett a tartományi székhely, mint ipari gócpont, melynek jelentősége a jövőben még jobban fog növekedni, és így Szatmárnémeti kevésbé

¹⁵⁰ Ez tévedés: 1876-ban a székely székek helyett, a történelmi Székelyföldön négy vármegyét hoztak létre: Háromszék, Csík, Udvarhely és Maros-Tordát (ehhez a volt Torda vármegyei területeket is csatoltak.)

¹⁵¹ Sztálin tartomány 6 rajonjából 4 magyar (székely) többségű volt: Udvarhely, Csík, Kézdi és Sepsí.

¹⁵² Ez tévedés. Bár volt néhány románok által lakott falu is, de Udvarhely vármegyének Maros tartományhoz csatolt része is magyar (székely) többségű volt.

¹⁵³ Ennek ellenére Maros tartomány (mely Marosvásárhely, Ludas, Dicsőszentmárton, Régen, Erdőszentgyörgy, Gyergyó rajonokból állt) lakosságának 52%-a magyar nemzetiségű volt.

¹⁵⁴ A politikai motivációra Constantin Pârvolescu, az RMP Ellenőrző Bizottságának elnöke utalt, amikor kijelentette, hogy azért (is) kellett „likvidálni” a megyéket, mert az eltörplendő feudális elmaradottság és elnyomás jelképei, maradványai. Lásd Bottoni, 2005, 315.

jelentős szerepet fog betölteni a tartományban. Ennél a tartománynál mutatkozik meg az, hogy Érmihályfalvát Nagybánya tartományhoz csatolták, tekintettel az ehhez való közelségére.

A decentralizálás szempontjainak érvényesülése látszik Bukarest területi felosztásában is. 4 kerületből állt a főváros eddig, most 8 kerületből fog állni. Az egyes kerületek itt is nagyobb autonómiát kapnak. Érdekes még, és komoly politikai jelentőséget ad Bukarest területi felosztásának az is, hogy az egyes kerületek Lenin, Sztálin, Gheorghiu-Dej, Tudor Vladimirescu, Május 1. stb. elnevezést kaptak.

Összehasonlítva az új területi beosztás térképét a régi megyei felosztás térképével, a fenti kép alakul ki a szemlélőben. Végleges véleményt mondani a gyakorlat folyamán lehet csak, így erre visszatérek.

Kálló
követ

Magyar Országos Levéltár, a Rákosi-titkárság iratai, M-KS 276. fond, 65/1950/212. ő. e., másolat.

41.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A PARTIUMI KÖRÚTJÁN TAPASZTALTAKRÓL

Bukarest, 1950. szeptember 21.

230/950.szig.biz.

Szigorúan bizalmas!

F. hó 13-án a vízügyi delegációval, melynek magyar részről vezetője vagyok, helyszíni szemlére mentünk az Erdélyben levő folyók vidékére, így több vidéki helységben fordultam meg, és alkalmam volt olyan tájékozódásokra, melyek feleletet adnak sok kérdésre, melyeket eddig nem ismertem és úgy hiszem, a Központ részére is hasznosak lesznek. Különösen tekintettel az Erdélyben élő magyarság helyzetére.

Utunk Sztálinváros,¹⁵⁵ Nagyszeben, Nagyvárad, Kisjenő (Arad megye), ismét Nagyvárad, Nagyszalonta, Szatmárnémeti, Nagybánya, Kolozsvár és Bukarest. Eddigiek során nem volt elég világos, hogy román részről miért kerülnek az alkalmat arra, hogy bárki, így a magyar követ is, vagy a követség bármelyik tagja vidékre utazhasson.¹⁵⁶ És miért akadályozzák, hogy Magyarországra utazhassanak a Romániában lakó magyarok, és Magyarországról se utazzanak Erdélybe, illetve Romániába. Amerre csak mentünk saját követségi autónkkal, melyen rajta volt a címeres zászlónk, óriási meglepetést és feltűnést keltettünk. Lehet, hogy az hiba volt, hogy autónkon ott volt a zászló, de véleményem szerint így jobban megmutatkoztak az egyes területeken, különösen a magyar többségű vidékeken a sovinizmusnak a határozott jelei és így világosabbá vált a helyzet.

¹⁵⁵ Brassó hivatalos neve 1950–1960 közt.

¹⁵⁶ 1949. május 5-étől a bukaresti külügyminisztérium korlátozta az összes külföldi diplomáciai képviselőt beosztottainak a Románián belüli utazását.

Nagyváradon óriási tömeg vette körül az autónkat. Látható volt az, hogy milyen helytelenül reagált a tömeg arra, hogy a magyar követ Nagyváradon van, és autóján a nemzetiszínű zászló. Sietnünk kellett az autót garázsba vinni, mert egészen kellemetlen volt, hogy megszólítottak bennünket, gépkocsivezetőnket és igen sokan egyenesen azzal jöttek, „jaj hogy miért nem lehet Budapestre menni? Igaz, hogy megnyitják a határokat?” „Igaz, hogy határkiigazítás lesz?” Bizonyítani akarták, hogy igaz és hogy mi azért vagyunk ott, csak idő előtt nem akarunk róla beszélni. Beszéltem egy petrojeni [sic!] munkással, aki szüleinek látogatására utazott Nagyváradra. Megkérdeztem, hogy élnek Petrojenben [sic!], azt válaszolta, hogy minden jó volna, csak a fizetés nem elegendő a drágasághoz viszonyítva. Elmondotta, hogy azon a vidéken is rengeteg sok magyar él, a magyarok lelkesen és szorgalmasan dolgoznak, nagyon sok közöttük a sztahanovista és ez igen nagy megbecsülést eredményez a magyarság számára. Elmondotta, hogy a román elvtársak szívesen engedik a magyarokat vezető funkcióba, annál is inkább, mert a magyarok jobban megfelelnek, a magyarok feltűnő módon igyekeznek, hogy minden helyen megfeleljenek. Ilyen esetben bizonyos versengés is kialakul a románokkal szemben, a románok között sok a közömbös, a hanyag, és a tanulásban sem törekszenek úgy, mint a magyarok. Az ilyen románok nem magukban látják a hibát, hanem a magyarokat kritizálják és igyekeznek hangulatot kelteni a magyarsággal szemben. Ilyen esetben a Párt részéről sem mindig tudják megtalálni a leghelyesebb megoldást és nem tudják leszerelni az ilyen magatartású románok helytelen magatartását.

A románok között még igen sok az olyan jó szakember, aki egyben iszákos is. A Pártnak, a Szakszervezetnek és a helyi szerveknek, igen komoly gondot okoz ezeknek megnevelése. A magyarok részéről is és a románok részéről is egy állandó, egymást kritizálás folyik, az együttműködés még nagyon messze van attól, hogy jónak lehessen mondani. Megkérdeztem – nem-e látja azt, hogy a magyarok is helytelenül teszik, ha engednek a hangulatkeltésnek. Igen, válaszolta és a gyár, az üzem, a Párt és a Szakszervezet, különösen ezekben a szervekben működő magyarok nagyon jól látják, és mindent megtesznek azért, hogy ezt helyes irányba tereljék, és hogy a magyarok részéről ne mutakozzék meg egy dicsekvés, hengegés, amely ellentéteket szít, hanem inkább azt akarják elérni, hogy a jól dolgozó magyarok csináljanak kedvet azoknak a románoknak is a jó munkához, akikben ez a törekvés hiányzik.

Az egyik borbély üzemből [sic!] beszéltem az egyik alkalmazottal (12-en voltak és mind magyarok), aki elmondotta, hogy örülnek annak, hogy szövetkezetben vannak, de ő is a kevés fizetés miatt panaszkodott. Hangosan beszéltek egymással, nem törődve azzal, hogy kit nyírnak vagy borotváltnak, hogy nincs-e közöttük román, aki tovább viszi a dolgot. Mikor ezt megmondtam neki, azt mondta, nem érdekli, itt ők vannak többségben, magyarok, és nem hagyják magukat befolyásolni, hogy miről beszéljenek. És különben is, mondotta, igaz, a felszabadulás 6. évébe vagyunk már. Közbeszólt egy gépkocsivezető is, persze, azt nem tudták, hogy én ki vagyok és elmondotta, hogy 7000 lej fizetése van. A legnagyobb nehézségek árán tud kijönni ebből a pénzből, sőt romlott a helyzete, mert azelőtt szolgálati pótlékot is kapott, most pedig ezt megvonták.

Nagyváradról Kisjenőre mentünk, mely Aradtól 40 km-nyire fekszik. Itt a helyi vízgazdálkodási szervek ebédrel fogadtak, melyre meghívták a Magyar Népi Szövetség helyi elnökét és a Párt helyi titkárát. A párttitkárral alkalmam volt hosszasan beszélni. A 19-es forradalomban Budapesten dolgozott, és mint politikai menekült került Romániába. 50 év körüli férfi, józan és öntudatos elvtársnak láttam, aki elmondotta, hogy Kisjenőn a magyar határtól nem nagyon messze, a magyarság helyzete gazdasági szempontból elég jó. Ismeri a környéket is, ott is hasonló a helyzet. A magyar paraszt szívesebben lép be és működik a szövetkezetekben, hamarabb felismeri ennek jelentőségét, és így Kisjenőn és környékén az a helyzet, hogy a magyaroknak igen nagy része tag-

ja a termelőszövetkezetnek, lelkesen dolgoznak Párt- és Népiszövetségi vonalon, és majdnem minden vezető funkció az ő kezükben van. A román tömegek – mondotta – emiatt zúgolódnak, kritizálnak, és nyugtalanság van miatta, de a Párt felelős szervei nem helyezik a románok között megnyilatkozó ilyen magatartást. Elismerik, hogy a magyarok lelkesek és igen jól dolgoznak. Tudják és látják a Pártban, hogy a magyarok között is igen élénk a sovinizmus, és érdekes, az utóbbi időben a Párt részéről megbíztak bennünket, akik a Párt helyi szerveiben magyarok dolgozunk, valamint a Népiszövetség vezetőivel karöltve küzdünk mind a két részről megnyilatkozó sovinizmus ellen. Megkérdeztem, hogy eredménnyel-e? Mondotta: igen, és azt is mondotta, hogy mért nem történik a határforgalom rendezése terén valami, mert Kisjenőn szinte általános az a vélemény, hogy a Szovjetuniónak kellene közbelépni, hogy Magyarország és Románia között szüntessék meg a határzárlatot,¹⁵⁷ sőt arról is beszélnek, hogy töröljék el a határokat. A párttitkár elvtársnak az volt a véleménye, hogy ha a határzárlat terén némi kis enyhülés következne be, a sovinizmus vitorláiból nagyon könnyű volna kifogni a szelet. De hogy ezen a téren semmi mozgás nem észlelhető, ez keseríti el a tömegeket. Úgy látta, hogy a teljes jó viszony a két nép között csak akkor fog létrejönni, hogy vagy a határforgalom terén történik egy kis változás, vagy pedig a magyarságból lassan kikopik az a vágy, hogy a Magyarországon lévő hozzátartozóikkal érintkezzenek.

Elmondotta, hogy iskoláztatás terén nagyon megnyugtató a helyzet, bár mutatkozik egy olyan célzat a románok részéről, hogy egy kicsit erőltetik a román nyelv tanulását. A felnőttek sorában is, ha észreveszik, hogy valaki, egy káder jól dolgozik, hamarosan elviszik pártiskolába, lehetőleg oda, ahol egyben románul is megtanul. Kérdésemre elmondotta, hogy ez helyes, és jó ha megtanul románul is, csak mind sovinizmus nélkül megállapítja, hogy a románok egy kicsit erőltetik ezt a dolgot, pedig véleménye szerint kellene hogy legyen több olyan pártiskola, ahol magyar nyelven folyik a tanulás, ilyen pedig kevés van.

Nagyszalontán hasonló volt a helyzet. Itt is megmutatkozik a tömegekben a türelmetlenség. Közel vannak a határhoz, és egyesek, akik minden körülmények között át akarnak jutni Magyarországra, megkísérik illegálisan átjutni, és állítólag ez miatt túl szigorúan büntetik őket, legálisan pedig még olyannak sem sikerül átjutni, aki egyébként pártvonalon nagyon komoly funkciót tölt be. Nagyszalontán egyébként a gazdasági helyzet is elég rossz volt, itt a szárazság is igen nagy károkat okozott. A krumpli és kukorica a közepesnél sokkal rosszabb, sőt nagyon gyenge, de az egyéb gabonatermés is messze alatta maradt a vártnál. Azért érdekes, hogy Nagyvárad–Kisjenő–Szalontán, sőt Szatmárnémetiben és Nagybányán is mindenütt sokkal szebb és fehérebb, jobb kenyeret lehet kapni, mint Bukarestben. Igaz, hogy itt ezen a környéken, általában Erdélyben a sütőipar is sokkal fejlettebb, mint Bukarestben, de kétségtelen az is, hogy a meghozott intézkedések is az ilyen eltérésekre lehetőséget adnak. Az üzletek eléggé el vannak látva áruval, az itteni vélemény szerint azért van, mert a fizetések alacsonyok és a dolgozók nem tudják megvásárolni. Érdekes volt az is, hogy pl.: Nagyváradon ragyogó tisztaság volt az utcákon szemben Bukaresttel, Nagyváradon a román vízügyi delegáció elnöke, akivel sokat beszéltem és megemlítettem neki, hogy Nagyváradon nem nagyon látni építkezést, de vidéken általában nem és hogy az utak is nagyon rosszak, elmondotta, hogy munkaerőhiány következménye ez. Elmondotta, hogy pl.: pont erről a környékről, Nagyváradról az ő minisztériuma (építésügyi) majdnem minden kőmű-

¹⁵⁷ 1948 decemberében a román fél egyoldalúan lezárta az addigi kishatár-átkelőhelyeket, majd 1949 novemberében végleg felszámolták a kishatárforgalmat. 1949-től a román hatóságok felszámolták a két ország közti személyforgalmat.

vest, építési szakembert és útburkolót elvitt és azt mondta, hogy ezek úgyszólván egytől egyig magyarok. És amikor megkérdeztem, hogy ez miért van, azt mondta, hogy a románok nem szerették ezt a munkát és ezen a téren nem is tettek semmi tapasztalatra szert. Most csinálnak egy iskolát, ahol kb. 2000 kőművest kívánnak kiképezni szakmai és ideológiai vonalon, mert ez a kategória Romániában, ahol a legnagyobb hiányosságok mutatkoznak.

Szatmárnémeti volt a következő állomásunk, itt mutatkoztak meg a sovinizmusnak a legkomolyabb jelei. Megfigyeltem egy főmérnököt érkezésünk után 5 perccel, aki a bámészkodó tömegben beszélt. Varga nevű magyar volt, és azt magyarázta, hogy „eddig én sem hittem – mondotta –, hogy lesz határkiigazítás, de most már biztos, mert már itt a bizottság” és azt is magyarázgatta a körülötte állóknak, hogy „lám ezért nem lett Szatmárnémeti tartományi központ, mert Szatmárnémetit visszacsatolják Magyarországhoz”. A Magyar Népi Szövetség helyi titkárával beszélgettem, aki jelen volt a fogadtatásunknál; ő magyarázta meg nekem, hogy ez általános hangulat és – mondotta – hogy alig tudnak ezen a téren valamit csinálni. A román elvtársak nagyon kényes helyzetben vannak látva ezt a hangulatot és aggódnak is miatta, türelmetlenek is egy kicsit, de úgy a magyarok józanabbik része, mint a románok, hisszük és reméljük, hogy az idő ezen a téren is változást fog eredményezni.

Elmondotta az elvtárs azt is, hogy minden számottevő helyen vezető funkcióban ott vannak a magyarok és a politikailag érettebbek nagyon jól együttműködnek a román elvtársakkal, de nagyon sok karrierista és törtető van, akik hajbókolással a románok felé igyekeznek befurakodni egyes funkciókba. Úgy veszi észre – mondotta –, hogy a románok teret engednek az ilyen törekvéseknek abban a hiszemben, hogy ezek számukra megbízható elemek. Sok csalódás érte a román elvtársakat ezen a téren, most már látják, hogy az ilyen alakok csak addig megbízhatóak és hajbókolnak, amíg valamit el nem érnek, azután ártalmas, méregkeverő tevékenységet folytatnak. Remélem, mondotta, most jutottunk el oda, hogy a román elvtársak a sovinizmusnak legjobb ellenszerének elfogadják és magukévá teszik azt, hogy a Párt, szakszervezet és népi szövetségi vonalon nagyon megnézni, hogy kit tesznek funkcióba, mert ha politikailag gyenge az illető, akár román, akár magyar, mérgezi a helyzetet és késlelteti az együttműködés javulását.

Itt is, amikor pl. elhagytuk Szatmárnémetit, pár perc alatt százával állták körül a kocsinkat, és simogatták a zászlót, és hangosan kiabáltak, mikor lehet már Budapestre utazni. Szatmárnémetiben a rajonálás alkalmát is felhasználták arra a reakciós elemek, hogy a sovinizmus hangulatát fokozzák.¹⁵⁸

Innen Nagybányára mentünk, ahol szintén elég türelmetlen volt a hangulat. Állítólag azzal, hogy a 14 000 lakosú város lett a tartomány székhelye, Nagybánya dolgozóinak lakásviszonyai igen megromlottak. Mint kisvárosban, nagyon sok dolgozó lakott a város központjában, most hogy tartományi székhely lett, Nagybányán középületek nincsenek, így lakóházakat vesznek igénybe erre a célra. A lakókat egyik napról a másikra hirtelen teszik ki a lakásukból, és ez miatt borzasztó sok kellemetlenség van. A rajonálással kapcsolatban az új jövevények lakásbiztosítását is olyan módon intézték el, hogy rengeteg lakást ürtettek ki, és nem adnak semmi támogatást a kilakoltatottak. Itt is beszéltem egy tisztviselővel, aki arról beszélt, hogy a gazdasági

¹⁵⁸ Az 1950-es „közigazgatási reformmal” megszüntették a korábbi megyerendszert, és – szovjet mintára – tartományokat és rajonokat hoztak létre, ezt nevezte a népnyelv „rajonálásnak”. Mivel a korábbi – magyar többségű – megyeszékhely, Szatmárnémeti helyett a kisebb lélekszámú Nagybánya lett a tartományi központ, ezt magyar részről sokan sérelmezték.

helyzet is, és a magyaroknak a helyzete is tűrhető, bár a kilakoltatásoknál is a román kilakoltatottak méltatlankodásuk közbe azt panaszták, hogy mért nem X. Y.-t, mért nem azt a magyart teszik ki a lakásából és adják nekem az ő lakását. Ugyanakkor a magyarok azon siránkoztak, hogy mért pont minket, azért mert magyarok vagyunk?

Erdélyi körutam alkalmával határozottan meg tudtam állapítani, hogy a helyzet nem valami rózsás. A román elvtársak itt Bukarestben nem sokat szoktak róla beszélni, bár minden egyes esetben sejtettem, hogy megnyilatkozásaik mögött más egyéb is van. Egészen bizonyos, hogy látják ezt a helyzetet, és nem tudják határozottan, hogy hogyan segítsenek ezen a téren, de meg kell hogy mondjam, nagyon igyekeznek és elkövetnek mindent, hogy a nemzetiségi kérdést a Szovjetunió tapasztalatai és példája alapján oldják meg. Határozott jelei mutatkoznak annak, hogy a Román Munkáspárt és a Kormány tisztában vannak azzal, hogy ha a nemzetiségi kérdést jól akarják megoldani és Erdély területén is egy nyugalmi állapotot akarnak létrehozni, akkor erre a legjobb módszer a Szovjetunió példája. Ezért bár tudják, hogy mi a helyzet Erdélyben, szívósan munkálkodnak, hogy ezen az egyetlen helyes úton haladva biztosítsák az ország felemelkedését.

*Kálló
követ*

Magyar Országos Levéltár, MDP KV, a Rákosi-titkárság iratai, M-KS 276. fond, 65/1950/212. ö. e., 65–67., sokszorosított másolat.

42.

A PÉNZINTÉZETI KÖZPONT BEADVÁNYAI A PÉNZÜGYMINISZTERIUMHOZ A FELSZÁMOLÁS ALATT LÉVŐ ROMÁNIAI MAGYAR PÉNZINTÉZETEK PROBLÉMÁIRÓL

Budapest, 1950. október 25., november 13.

A

BANKRÉSZLEGEK
SY/Se
Előadónk: Dr. Somoskeőy István

Pénzügyminisztérium
IV. főosztály,
Budapest.

Hivatkozunk fenti tárgyú korábbi beadványainkra, valamint a f. hó 20-i, dr. Roóz István csoportvezető elvtársnál megtartott értekezletre és mellékeljük Tompa Sándor, sztálinvárosi¹⁵⁹ kartársunk f. hó 10-i, másolatban a Pénzügyminisztériumnak már átadott levelének további másolatát. Tekintettel arra, hogy a szóban forgó ügy szoros összefüggésben áll az 1948. évi államközi megállapodásokkal, a jobb áttekinthetőség érdekében csatoljuk továbbá az említett megállapodások egy-egy másolatát.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Brassó.

¹⁶⁰ Az ideiglenes megállapodást és az aktajegyzetet közli Vincze, 2000, 341–344.

Értesítjük, hogy a Román Állami Bank tervosztálya vezetőjének bizalmas közlése szerint a román illetékes szervek kívánsága, hogy a magyar kormány mielőbb a bukaresti követség útján javaslatot tegyen a román kormánynak az Általános Hitelbank Rt. f. a., Sztálinváros (A-bank) és az Erdélyi Leszámitoló- és Pénzváltó-Bank Rt. f. a. (B-bank) Kolozsvár, felszámolásának befejezését hátráltató ügyekben.

Erre való tekintettel az alábbiakban röviden összefoglaljuk azokat a korábbi beadványainkban már ismertetett főbb körülményeket és intézkedéseket, amelyek a likvidációt gátolják, illetve késleltetik, vagy sérelmesnek tekinthetők. Ezzel kapcsolatban említésre méltó a román Bankkúria titkárának Tompa kartárs levelében közölt kijelentése, mely szerint a Bankkúria az A és B bankot megkülönböztetéssel kezeli.

1.) *Ingtatlanok államosítása:*

Az A-bank államosított ingatlanainak mérlegértéke 4 948 325 lej

A B-bank államosított ingatlanainak mérlegértéke 52 400 000 lej

Az államosítás májusban a román 92/1950. sz. tvr. alapján történt, mely szerint a tulajdosnak kártalanítás nem jár. A Bankkúria júliusban elrendelte, hogy az államosított ingatlanok leírandók, mely utasítást affiliációink eddig nem teljesítették, mert a kártalanítás nélküli államosítás ellentmond az 1948. évi augusztusi államközi megállapodás vonatkozó rendelkezéseinek. Erre való tekintettel figyelemreméltó Donescu osztályvezetőnek Tompa kartárs fent idézett levelében közölt megjegyzése, hogy az 1948. évi kormányközi tárgyalások során az ingatlanokra nézve létrejött megegyezés alapján a Magyar Állam igényelheti, hogy részesedésének erejéig kárpótlásban részesüljön a Román Állam részéről.

2.) Elintézetlenek a megfellebbezett, 5 évre visszamenő, sokszoros bírsággal növelt, túlnyomólag indokolatlan adó- és illetékkiszabások: Az A-banknál 14 500 000 lej. Bizalmas értesülésünk szerint a pénzügyi ellenőrző szervek megállapítása alapján ezek a kivetések csak cca. 1 200 000 lej erejéig indokolhatók, az A-bank véleménye szerint pedig csupán cca. 200 000 lej helytálló.

A B-banknál 1 520 000 lej, mely összeg – értesülésünk szerint – még 1/10 részben sem indokolt.

3.) A stabilizációs törvény előírásainak megfelelően keletkezett ún. „Zárolt lej-számlák” állaga:

a) Tartozások: (betétek) Az A-banknál 2 746 000 lej

A B-banknál 625 000 lej

b) Követelések: (Állami Banknál, Sovrom-Banknál stb.)

az A-banknál 2 826 000 lej

a B-banknál 912 000 lej

A követeléseket az Állami Bank eddig nem volt hajlandó folyósítani, ámbar – a kapott információ szerint – más pénzügyintézetknél ez megtörtént. Ezzel szemben az Állami Bank, illetve a Bankkúria a tartozások (betétek) kifizetését követeli, különösen akkor, ha a hitelező államosított vállalat. Ez a méltánytalan álláspont az A-bankot arra kényszerítette, hogy más diszponibilitások hiányában az Állami Banktól már eddig is cca. 1 932 000 lej összegű előleget vegyen igénybe, annak ellenére, hogy 2 826 000 lej összegű ellenköveteléseai vannak.

4.) *Régi visszleszámitolási kötelezettségek:*

Az A-banknál még cca. 9 000 000 lej összegben nyilvántartva.

Az Állami Bank ezen a címen obligóban tartja az A-bankot az államosított vállalatok obligóiért. Azok felett az A-bank immár 2 1/2 éve ellenőrzést nem gyakorolhat. Az Állami Bank

ezen tételnél azt az engedményt tette ugyan, hogy az A-bank csak a hitelek átadásakor fennállott esetleges fedezethiányért felel, ilyen hiány viszont nem is állott fenn.

5.) *Külföldi zárolt követelések* átvétele az Állami Bank által:

Ezen követelések voltak (hivatalos árfolyamon átszámítva)

az A-banknál cca. 500 000 lej ellenértékben,

a B-banknál cca. 1 400 000 lej ellenértékben.

Az átvétel a stabilizáció előtti árfolyamon 1:20 000 átszámítási alapon történt, ami az új hivatalos árfolyam csupán mintegy 1/5 részének felel meg.

Fentieket előrebocsátva, ismertetjük a két affiliáció *vagyónállagát*:

A-bank: Vagyon:

Ingtalanok (államosítva)	4 948 000 lej
Berendezés	836 000 lej
Zárolt követelés	2 826 000 lej
Összesen	8 610 000 lej
Teher:	
Betétek	8 610 000 lej
Román Állami Bank-előleg	2 746 000 lej
Egyéb	52 000 lej
Összesen	4 730 000 lej

A 3 880 000 lej számszerű vagyontöbblet valóságos értéke főleg az ingatlanokért elérhető kártalanítástól, valamint a fent említett vitás adóügyek mikénti elintézésétől függ.

Az alaptőke 84%-a a Magyar Általános Hitelbank, 16%-a pedig a Román Állam tulajdona. A fenti számszerű vagyontöbbletből ezek szerint a Hitelbankra 3 260 000 lej (cca. 250 000 Ft.) esik.

A-bank: Vagyon:

Ingtalanok a) államosítva	52 400 000 lej	
b) nem „	1 760 000 lej	
c) Magyarországon fekvő	3 200 000 lej	
Berendezés	660 000 lej	
Zárolt követelések	912 000 lej	
Készpénz	271 000 lej	
Összesen		59 203 000 lej
Teher:		
Betétek	625 000 lej	
Nyugdíjalap (matematikailag kiszámítva, de hatóságilag megállapítva nincs)	5 801 000 lej	
Összesen		6 426 000 lej

A 52 777 000 lej számszerű vagyontöbblet valóságos értéke főleg az ingatlanokért elérhető kártalanítástól, valamint az aránylag jelentéktelen vitás adóteher mikénti elintézésétől függ.

Az alaptőke 62,5%-a a magyar pénzintézetek tulajdona (Leszámítoló- és Pénzváltó-Bank, Hitelbank, Pesti Hazai), 37,5%-a pedig feltehetőleg román érdekeltség. A fenti számszerű vagyontöbbletből a magyar érdekeltségre esik cca. 33 000 000 lej (cca. 2 600 000 Ft.).

Donescu osztályvezető vonatkozó elgondolásával szemben hangsúlyozni kívánjuk, hogy az A-bank és a B-bank két külön jogi személy, mely úgy a magyar érdekeltség mérve, mint annak

összetétele tekintetében egymástól különbözik, mely egymásért nem szavatol és ennél fogva az A-bank – túlzott és legnagyobb mértékben indokolatlan – adóterhéért a B-bankot igénybe venni nem lehet. Méltánytalan volna az is, hogy az államosított ingatlanokért nyújtandó kártalanításból levonásba kerüljenek az államosított vállalatok felszabadítandó betétkövetelése, mert ezekkel szemben a két intézetnek saját követelése van zárolt stabilizált lejben.

A romániai magyar érdekeltségű *egyéb pénzüzetek* felszámolásának befejezésével kapcsolatban felhívjuk a Pénzügyminisztérium figyelmét a következőkre:

Az 1948. április 14-én létrejött „Ideiglenes megállapodás”-sal kapcsolatban magyar részről „Aktajegyzet” készült az akkoriban román részről elhangzott elvi jelentőségű kijelentésekről. Az említett „Aktajegyzet” 4. pontjának szövege a következő:

„A CASBI alatt alaptőkét emelt két pénzüzet (ez alatt értendő a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank Rt. f. a., Kolozsvár, valamint a Nagyvárad Takarékpénztár Rt. f. a., Nagyvárad) jövődjéhez vonatkozólag a román tárgyaló felek a következőket jelentették ki: Ez idő szerint a két pénzüzetet a megállapodásba kifejezetten belevonni – tőkeérdekeltségük jelenlegi aránya miatt – nem lehet. Román részről azonban a megállapodásban lévő felsorolást (ez alatt értendő az A és B-bank) nem tekintik kizáró jellegűnek és abban az esetben, ha a 333/1947. sz. törvény¹⁶¹ alapján a Magyar Állam ezen pénzüzetek részvénytöbbségének birtokába fog jutni, ami azonban azóta nem sikerült, úgy azokra is kiterjesztetnek az egyezmény rendelkezései.”

A szóban forgó „két pénzüzet” a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület affiliációja, és pedig: a Kolozsvári Takarékpénztár eredetileg 23,7%-os, mely arányszám a CASBI alatt mesterseges tőkeemelés folytán 3,9%-ra csökkent, a Nagyvárad Takarékpénztár pedig eredetileg 31%-os érdekeltségű, mely a CASBI alatti egyoldalú tőkeemelés folytán 6,3%-ra csökkent.

A fent említett, magyar szempontból sérelmes, mert egyoldalú tőkeemelés azóta sem nyert orvoslást, ami részben abban leli magyarázatát, hogy a szóban forgó kérdés elintézését a magyar hatóságok nem sürgették. Miután az egyoldalúan csökkentett magyar érdekeltség tisztázatlan, a szóban forgó két intézet nem képezte az államközi megállapodás tárgyát és a magyar ellenőrzés alól kikerült. Abból kiindulva, hogy az említett két affiliáció ingatlanvagyonának reális értéke megmaradt, annak 1948. júniusi forgalmi árát alapul véve, az eredeti magyar érdekeltségű hányad a

kolozsvári affiliációnál cca. 8 400 000 lejre, a

nagyvárad affiliációnál cca. 15 400 000 lejre tehető,

tehát összesen cca. 23 800 000 lejt tenne ki, ami cca. 1 860 000 Ft-nak felelne meg.

A rend kedvéért megemlítjük, hogy – amint a Pénzügyminisztérium előtt ismeretes – a kormányközi megállapodások alkalmával nem kerültek szóba az *Angol–Magyar Bank* érdekeltségei:

a) Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. f. a., Kolozsvár,

(eredetileg 70%-os magyar érdekeltség)

b) Marosvásárhelyi Leszámitolóbank Rt. f. a., Marosvásárhely,

(eredetileg 71,54%-os magyar érdekeltség)

Fenti két affiliáció az Angol–Magyar Banknak tartozik 39 779 £. és 102 624 \$ bruttó összeggel.

c) Biharmegyei Takarékpénztár f. a., Nagyvárad,

(eredetileg 51,93%-os magyar érdekeltség).

¹⁶¹ A jogszabályt közli Vincze, 2000, 288–294.

Ezeknek az intézeteknek is jelentős ingatlanvagyonra volt, vagyonállaguk tekintetében azonban tájékozva nem vagyunk.

Kérjük a Pénzügyminisztérium értesítését jelen beadványunk tárgyát képező ügyben való döntéséről, valamint utasítását arra nézve, milyen értelemben válaszoljon Tompa kartárs Donescu osztályvezetőnek.

Tisztelettel

BANKRÉSZLEGEK

PÉNZINTÉZETI KÖZPONT nevében:

Látta:

Pogácsás s. k. Galló s. k.

B

PÉNZINTÉZETI KÖZPONT

Bankrészlegek, Fé.

Előadónk: Dr. Somoskeőy István

Pénzügyminisztérium

IV. Főosztály,

Dr. Róz István csoportvezető elvtárs kezeihez!

Budapest.

Hivatkozással a Pénzügyminisztérium Stoll Alfréd elvtárs útján m. hó 25-i beadványunkkal kapcsolatban felvetett egyes kérdéséhez, a Pénzügyminisztérium kívánságának megfelelően említett jelentésünket a következőkben egészítjük ki:

Előjáróban megismételjük, hogy az 1948. évi kormányközi megállapodások lényege tudvalevőleg az volt, hogy azokat a magyar pénzügyi érdekeltségeket, amelyeknél a magyar érdekeltségi hányad az igazolt 50%-ot meghaladta, román részről kényszerfelszámolás alól mentesítik, minél fogva azok – a román bankok államosítása folytán – szükségessé vált felszámolása szabadon, illetőleg kölcsönös megegyezés alapján kinevezett felszámoló által történhetett.

Vonatkozott ez az A- és B-bankra, ezzel szemben a többi magyar affiliációt román szervek által eszközölt felszámolás alá vonták. Ez az eljárás tehát alkalmazást nyert:

- 1.) A Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület két affiliációjára éspedig
 - a) a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank Rt.-ra, Kolozsvár, valamint
 - b) a Nagyváradi Takarékpénztár Rt.-ra, Nagyvárad.

Erre a két pénzügyintézetre vonatkozik a múlt hó 25-i levelünk harmadik oldalán idézett, csupán a magyar hivatalos kiküldöttek által lefektetett „Aktajegyzet” 4. pontja. Megjegyzendő, hogy a magyar érdekeltségi hányad a szóban forgó két intézetnél még a CASBI által egyoldalúan és ezért kifogás alá eső módon végrehajtott alaptőke-emelés előtt sem érte el az 50%-ot. Az említett „Aktajegyzet” megfogalmazása ennyiben helytelen és félreértésre ad alkalmat, aminek egyik oka az, hogy a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület egy szindikátusi megállapodáson keresztül a számszerű kisebbségének többségi jogot vált biztosíthatni, amire azonban nem került sor. A CASBI által eszközölt alaptőke-emelést azóta sem hatálytalanították. Mindazonáltal méltányosnak látszik, egy globális elintézés alkalmával lehetőleg ezt a kérdést is szőnyegre hozni.

- 2.) az Angol–Magyar Bank Rt. érdekeltségeire, éspedig:

- a) a Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. f. a., Kolozsvár (eredetileg 70,05%-os érdekeltség)

b) a Marosvásárhelyi Leszámitolóbank Rt. f. a., Marosvásárhely (eredetileg 71,54%-os magyar érdekeltség)

c) a Biharmegyei Takarékpénztár f. a., Nagyvárad (eredetileg 51,93%-os magyar érdekeltség).

Fenti három affiliáció az 1948. évi államközi megállapodásnál azért maradt figyelmen kívül, mert az Angol–Magyar Bank Rt., Budapest, abban az időpontban még angol többségű érdekeltségnek számított. Miután a magyar kincstár időközben az Angol–Magyar Bank 93%-át szerezte meg, a fenti három affiliációt – a kormányközi egyezmény szellemében – szintén megkülönböztetett elbánásban kellett volna részesíteni. Erre a Pénzügyminisztérium figyelmét annak idején fel is hívtuk, annak érvényesítésére azonban – kapott értesülések szerint – technikai okokból mind ez idáig nem került sor.

Minden kísérletünk, hogy az affiliáció gestiójáról, vagyonállagáról és a felszámolás menetéről közvetlen tájékoztatást nyerjünk, meghiúsult, úgyhogy ezekre vonatkozólag pontos információkkal nem szolgálhatunk.

Abból kiindulva, hogy – értesüleink szerint – a szóban forgó három intézet vagyonából az – időközben államosított – ingatlanok megmaradtak, közöljük ezeknek utolsó tudomásunkra jutott forgalmi értékét (stabil. lej).

Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. f. a., Kolozsvár, kolozsvári, zilahi és szatmárnémeti székházak és 3 kisebb bérház cca. 11 500 000 lej,

Marosvásárhelyi Leszámitolóbank Rt. f. a., Marosvásárhely, székház és raktárház, valamint 2 kisebb ingatlan cca. 6 000 000 lej,

Biharmegyei Takarékpénztár f. a., Nagyvárad,

Nagykárolyban raktár és telek, Érmihályfalván egy raktár és 2 kisebb ház (román hatósági limit szerint) 8 000 000 lej.

Az egyéb aktívákra nézve információink nincsenek.

A könyv szerinti passzívák, bizalmas és általunk ellenőrizhetetlen magánközlések szerint:

a Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. f. a., kolozsvári intézetnél állítólag csak 700-800 000 lej,

a Biharmegyei Bank nagyváradi fiókja 5 000 000 lej

román kincstár 1 000 000 lej

folyószámlabetét 3 000 000 lej, összesen 9 000 000 lej,

úgyhogy ennél az affiliációnál egy esetleges vagyontöbblet netaláni egyéb aktíváktól függene, a Marosvásárhelyi Leszámitolóbank Rt. f. a.,¹⁶² marosvásárhelyi intézet passzíváira nézve információink nincsenek, alant megemlített, az Angol–Magyar Bank, budapesti intézettel szemben fennálló tartozástól eltekintve.

Amint a Pénzügyminisztériummal már több ízben közöltük, az Angol–Magyar Banknak részvényérdekeltségén kívül romániai affiliációival szemben még folyószámla-követelései vannak L.-ben és \$-ban és pedig a következők:

Mezőgazdasági Bank és Takpr. Kolozsvár, btto. 88 884 \$ és 30 883 L,

Marosvásárhelyi Lesz. Bank, Marosvásárhely, 13 740 \$ és 8 883 L,

Összesen: 102 624 \$ és 39 766 L,

aminek forintellenértéke kerekén 2 500 000 Ft volna. Hangsúlyozni kell, hogy ezek a követelések hiteltermészetüknél fogva a tőkeérdekeltségért járó kártalanítási igényt ennek rangsora

¹⁶² Felszámolás alatt.

tekintetében megelőzik. Különben a szóban forgó követelések, jelenlegi árfolyamokon átszámítva, az ingatlanok forgalmi értékét jóval meghaladják. Ezért az érdekeltségért járó kártalanítási igény nem is jönne számításba. Tisztázandó volna tehát, milyen értékkel vették figyelembe az Angol–Magyar Bank fenti \$ és L követeléseit és mennyit tesznek ki az egyéb hitelezők igazolt és jogos követelései.

A fentiekkel kiegészített beadványunk ügyében a Pénzügyminisztérium döntését kérve, vagyunk

tisztelettel
BANKRÉSZLEGEK
nevében:

Melléklet:

Tompa Sándor levele a felszámolás alatt lévő romániai magyar bankok problémájáról Brassó, 1950. október 10.

Általános Hitelbank Rt.
Braşov

Magyar Általános Hitelbank
Titkárság, külföldi csoport,
Budapest.

Szíves tudomásukra hozom, hogy a közelmúltban látogatást tettem a Legfelsőbb Bankkúriánál. A Bankkúria titkárával folytattam megbeszélést, aki az iránt érdeklődött, hogy milyen utasításaim vannak Budapestről a két bank felszámolásának befejezését illetően. Közöltem a titkárral, hogy az ingóságok értékesítésén és a B-bank tulajdonában megmaradt ingatlanok eladásán kívül, melyek lebonyolításával foglalkozunk, illetve megkísérlünk, olyan kérdések – államosított ingatlanok, régi lejből származó tételek, kincstári kihágási ügy – hátráltatják a befejezést, melyek lehetőségeimet meghaladják és amelyekre vonatkozólag éppen ezért Budapest nem is adhat nekem utasítást.

A titkár és a Bankkúria egyik főtisztviselője, aki a beszélgetésben szintén részt vett, annak kijelentése mellett, hogy a Bankkúria megkülönböztetéssel kezeli a két bankot, tudomásomra hozták, hogy tekintettel arra, miszerint a bankok felszámolása jórészt már befejeződött, vagy kincstári végrehajtás révén befejezés előtt áll, az A- és B-bank felszámolásának befejezése iránt is érdeklődtek illetékes helyről. (Az illetékes hely az Állami Bank „planifikálási osztály” – tervhivatala – mely a bankok felszámolását a Bankkúria útján irányítja.) A beszélgetés alatt a titkár felhívta telefonon Donescu igazgatót, az említett tervhivatal vezetőjét, aki közölte, hogy kész engem fogadni.

A titkár kíséretében felkerestem Donescu igazgatót, akivel előbb ugyanazon kérdésekről volt szó, mint azt megelőzőleg a Bankkúriánál. A továbbiakban az igazgató azt tanácsolta – kérve azonban, hogy személyére hivatkozás ne történjen –, hogy forduljak Budapesthez és kérem, hogy a magyar kormány tegyen a bukaresti követség útján javaslatot a román kormány-nak a két bank felszámolásának befejezését hátráltató ügyekben.

Donescu igazgató annak a véleményének adott kifejezést az államosított ingatlanok ügyében, hogy az ingatlanoknak a két bank tulajdonába történő visszajuttatására semmi esetre sem lesznek az illetékesek hajlandók, ellenben az 1948. évi kormányközi tárgyalások során az ingat-

lanokra nézve létrejött megegyezés alapján – szerinte – igényelheti a magyar állam, hogy részesedésének erejéig kárpótlásban részesüljön a román állam részéről az államosított ingatlanokért. Donescu igazgató szerint a javaslatnak ki kellene térnie az A-bank 14 milliós bírságának rendezésére és a régi lejből származó kötelezettségek likvidálására is. Itt említem meg, hogy noha az igazgató általában jól van informálva a két bank ügyeinek állásáról, a beszélgetés során meglepetéssel értesült arról, hogy a régi lejek ügye bankjainknál még nincsen elintézve. Szerinte előleget – kölcsönt – kellett volna kérjen a két bank azon célból, hogy az államosított vállalatok felszabadított követeléseit kifizesse, amint ezt más bankok is tették, melyek nem rendelkeztek elegendő diszponibilitással. Közöltem Donescu igazgatóval, hogy Budapest azt az álláspontot foglalta el, hogy az egyoldalú felszabadítás sérelmes a bankokra nézve, miután kötelezettségeiket meghaladó régi lejből származó diszponibilitással rendelkeznek és ezért nem rendezte a két bank ezen kötelezettségeit. Erre azt válaszolta az igazgató, hogy a magyar kormány ezt a kérdést is tegye szóvá a jegyzékben. Ezt megelőzőleg, amikor a kérdés szóba került, azt az álláspontot képviselte az igazgató, hogy az ingatlanokért kapandó kártérítésből kerüljön levonásba az államosított vállalatok felszabadított követeléseinek kifizetéséhez szükséges összeg és ezzel kapcsolatban annak a véleményének adott kifejezést, hogy az A-bank kötelezettségei – miután a bank az Állami Banknak is tartozik cca. 2 millió lejgel, fennáll továbbá a bizonytalan sorsú 14 milliós bírság és 2,5 milliót meghaladó régi lejből származó kötelezettsége – nem nyerhetvén fedezetet egyetlen ingatlanért járó kártérítésből, a B-banki ingatlanokért megállapítandó kártérítésből rendeztessenek. Közöltem vele, hogy véleményem szerint a magyar állam ilyen rendezésbe nem fog belemenni, miután főrésztvényese ugyan mindkét intézetnek, azonban egymástól teljesen független intézetekről lévén szó, főrésztvényesi minősége nem szolgálhat okul arra, hogy a deficitese intézet hiányait pótolja. Ráműtöttem egyben arra is, hogy amennyiben a 14 milliós, szerintem 99%-ban alaptalan bírság ügye méltányosan elintéződik és a régi lejből származó kötelezettségek ügyében Budapest álláspontja elismertetik, az A-banki végelszámolás sem passiv a főrésztvényesre nézve, miután természetesen a bank obligói is – például az Állami Bankkal szembeni tartozás – csak részesedése erejéig tudható be a magyar állam terhére.

A beszélgetés folyamán azt az impressiót szereztem, hogy Donescu igazgató – amennyire ez tőle függ – a magyar állam igényeinek méltányos kielégítése mellett van. Kérte, hogy értesítsem őt akkor, amikor a magyar kormány a bukaresti követségnek a jegyzéket leküldi, mivel szándékában van érintkezésbe lépni a Pénzügyminisztériummal, még mielőtt az érdemében foglalkozna a jegyzékkel.

Donescu igazgatóval egyetértőleg megállapítottuk, hogy minden szempontból kívánatos volna, ha a magyar kormány mielőbb eljuttatná a vonatkozó jegyzéket a román kormánynak. A felszámolás túlságos elhúzódása a bankok érdekei ellen van, miután állandóan újabb rezsi-terhek merülnek fel a szűkre szabott költség-előirányzat mellett is és az Állami Bank is idegenkedéssel foglalkozik minden hónapban a bankoknak a folyó kiadások fedezetét célzó előlegkéréseivel. (A-bank esete.) Kijelentette az igazgató, hogy adóügyekben semmilyen kivételes bánásmódot nem tud a bankok részére a Pénzügyminisztériumnál kieszközölni és habár maga is azon a véleményen van, hogy például a minimális üzleti adó, melyet az ingatlanok államosítása óta fiktív alaptőke után rónak ki a bankokra, nem méltányos, nincsen módjában interválni, miután az adótörvény rendelkezései értelmében jár el a kincstár, amikor ezen adót igényli és behajtja. Abban sem lehet az A-bank segítségére, hogy a minimális adónak május

havi 6 463 lej befizetésének elmulasztásáért rótták ki a bírságot (ötszörös bírság) 32 315 lej összegben – töröltessék, vagy az Állami Bank előleget adjon a banknak a minimális adó befizetésének céljaira, így módon elkerülhetővé téve a bírság kiróvását. Az ingóeladásokból sem tarthat vissza a bank e célra megfelelő összeget.

A beszélgetés, melyet Donescu igazgatóval folytattam, azzal ért véget, hogy ő biztosított az illetékeseknek a két magyar állami érdekeltségű bank iránti jóindulatáról, egyben azonban újólág hangoztatta, hogy a legnagyobb mértékben kívánatos volna, hogy a magyar kormány minél előbb megtegye ajánlatát és felkért engem, hogy ennek szükségességét nyomatékosan hozzam az Önök tudomására, amit természetesen a magam részéről megígértem.

Fentieket sz. tájékoztatásukra közölve kérem, hogy ottani illetékes helyen odahatni szíveskedjenek, hogy a magyar kormány a lehetőség szerint mielőbb eljuttassa ajánlatát a román kormányhoz. Ez annál is inkább sürgős volna, mivel az A-bank esetében az adóhátralék miatt állandóan fenyeget a végrehajtás, melyet eddig sikerült kiparírozni – természetesen nem kevés utánajárással –, azonban bármikor napirendre kerülhet a 14 milliós bírság ügye is. Különösebb anyagi érdekei a magyar államnak az A-bankkal kapcsolatban nem állanak ugyan fenn, azonban feltételezem, hogy sem Önöknek, sem az illetékes magyar fórumnak nem közömbös, hogy az A-bank felszámolása árverezéssel nyer-e befejezést. Ez pedig nem kerülhető el, ha a magyar kormány részéről az említett jegyzék elküldésére nem kerül sor.

Kérem sz. értesítésüket az illetékes fórum döntéséről, hogy a magam részéről Donescu igazgatót tájékoztathassam és a felszámolással kapcsolatos tevékenységemben is ahhoz igazodhassam.

Tisztelettel
Tompa Sándor

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 35. doboz, 23/d tétel, 029275. sz., sokszorosított másolatok. (A beadványok másolatait megküldték Kállai Gyula külügyminiszternek is. A kísérobén Száberszki József pénzügyminisztériumi főosztályvezető megjegyzi, hogy: „nem a részletkérdések megoldására, hanem a probléma globális rendezésére kellene irányt vennünk”.) Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar-román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 399–411.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA
KÜLÜGYMINISZTERNEK BÁNYAI LÁSZLÓVAL, A ROMÁN
KORMÁNYDELEGÁCIÓ TAGJÁVAL TÖRTÉNT BESZÉLGETÉSRŐL

Budapest, 1950. december 18.

Szigorúan bizalmas!

Folyó hó 14-én egy kocsin utaztam Bányai elvtárssal Baracsára, a Vörös Csillag termelőszövetkezet megtekintésére. Útközben a baráti hét menetéről és eddigi eredményeiről beszélünk. Elragadtatással beszélt az eddigiéről és mondotta, hogy túlhaladja a bukaresti magyar-román hét méreteit és utalt a mi adottságainkra is, a gyönyörű Operaházra stb. Elmondotta, hogy rengeteg fejtörést okozott neki Bukarestben az, hogy mi lesz az ott megrendezendő baráti hetek, nem-e fog elindítani egy újabb sovinszta lendületet, amely azután akadályozná a további jó együttműködést. Még arról is szó volt, hogy esetleg ne-e halasszák el a baráti hetet. Nagy örömmel állapították meg, hogy a baráti hét folyamán Romániában sehol sem mutatkozott meg a sovinizmusnak egy halvány megnyilatkozása sem. Megkérdeztem, milyennek látják a magyarság helyzetét és bemutatkozik-e még sovinizmus a magyarság részéről. Szatmárnémeti az egyetlen, mondotta, ahol minduntalan találkoznak ilyen jelenségekkel. Legutoljára például a Népi Tanácsok megválasztása¹⁶³ idején a választási plakátok egész tömegét tépdesték le. Állítása szerint katolikus papok és Magyarországról 45–46-ban Romániába menekült¹⁶⁴ olyan elemek uszítására, akiknek Magyarországon bűdös volt a levegő és azért mentek Romániába, mert ott nem ismerik őket és az ottani rokonaiknál meghúzódhatnak. Ezek az elemek azok, amelyek minduntalan ébrentartják a sovinizmust. Megkérdeztem, sokan vannak még? – Igen, felelte, eddig a román hatóságok sem tudtak erről, csak a népi tanácsai választások világították meg ezt a helyzetet, mert ezek az elemek mindent elkövettek, hogy zavart keltsenek, mintha legalábbis arra számítottak volna, hogy eredményt tudnak elérni. Ezek azután kapcsolatot tudnak teremteni a kulákokkal, lecsúszott nagykereskedőkkel és kisiparosokkal.

A választások alatt még megmutatkozott a sovinizmus próbálkozása a csángók között is, ahol po.¹⁶⁵ a papság végzett erőteljes háziagitációt, nem beszéltek a választásokról, csak a rendkívüli isteni tisztelet fontosságáról beszéltek, amelyekre azután végeláthatatlan harangzúgással invitálták a tömegeket, hogy így zavarják meg a választói gyűlések megtartását. Igen erélyes fellépésre volt szükség ezek ellen a próbálkozások ellen, de sajnós, látható volt, hogy az aknamunka számára még van talaja. Ezekkel a jelenségekkel szemben a legközelebb úgy is próbálnak védekezni, hogy egy újabb állampolgársági törvényt készítenek elő, amely véglegesen rendezni fogja a vitás állampolgárságokat. Úgy tervezik, mondotta, hogy egy féléves határidőt tűznek ki, mely idő alatt mindenki nyilatkozhatik állampolgárságát illetően. (Valószínű, akinek vitás az állampolgárságuk.) Ezek nem olyan vitás állampolgárságok, mint akik útlevel-

¹⁶³ A néptanácsi választások 1950. december 3-án voltak.

¹⁶⁴ Bányai állítása ellenére 1945–46-ban döntően nem Magyarországról Romániába, hanem *fordítva*, Erdélyből kifelé menekültek az emberek (illetve egy részüket a hatóságok kiutasították). Szórványosan azonban előfordult, hogy egyesek az Erdélyben maradt családjukhoz visszaszöktek.

¹⁶⁵ Példának okáért.

lel rendelkeznek, mert ezekről a hatóságok nem is tudtak, hogy Romániában vannak. Úgy szöktek Romániába és főleg Magyarországról. De ezek mind olyan elemek, mondotta, melyeknek sem itt, sem ott nem tetszik a népi demokrácia. Talajukat veszítették. Szatmárnémetiben nagy propagandát fejtettek ki az ellen, hogy a rajon-székhely Nagybánya legyen. Próbáltak elmentet szítani azzal is, hogy a rajonálási tervnek az a célja, hogy a magyarságot szétdarabolják. Örömmel állapította meg Bányai elvtárs, hogy ezen a téren az uszítóknak nem volt sikerük. Különösen az hatott legdöntőbben a tömegekre, hogy látták az őszinte és a becsületes szándékot a kormányzat és a Párt részéről, hogy a jelöléseknél a legkisebb részrehajlást sem engedték meg a jelöltek személyét illetően, hanem a magyar szempontok teljes érvényesülését elősegítették, mert ezzel is nagy megnyugvást akart a Párt és a kormányzat elérni. Ez az eddigi jel szerint teljes mértékben sikerült.

Szatmárnémetiben rengeteg sok plakátra ráírták magyar betűkkel, hogy nem érdekel bennünket; meg olyanokat, hogy meddig tart ez még stb. A választások újra bebizonyították, hogy minden jól megy, ha az ellenséget likvidáljuk. Megkérdeztem, hogy látja a nemzetiségi probléma jövőbeni fejlődését. Sokat beszélünk erről, mondotta, és úgy látom, hogy az önrendelkezési jog alapján egy külön parlament létrehozása fog megtörténni, talán nem is olyan sokára. A Népi Szövetség szerepére terelődött a beszélgetés tárgya, melyről Bányai elvtárs azt mondotta, hogy a jövőben csak a Magyar Népi Szövetség fog megmaradni, mint hatalmas tömegszervezet, mert a többi nemzetiségeknél csak bizottságok működnek és alapszerveik nincsenek. A Népi Szövetség jövőbeni fő feladata a szocialista mezőgazdaság programjának végrehajtása lesz. Ezen a téren borzalmasan sok a feladatuk és meggyőződtek arról, hogy az a leghelyesebb, ha ezen a téren a Romániában élő magyarságnak megadják az őt megillető szerepet, mert ellenkező esetben a nehézségeik sokkal nagyobbak lennének. Az ő parasztságuk, mondotta, nehezebb. A Népi Szövetség megmarad továbbra, tehát mint nemzetiségi tömegszervezet, amelynek még az is feladata lesz, hogy egyenesse az együttműködést az itt élő népek között, a szocializmus építése terén.

Még megkérdeztem, milyennek látja a baráti hét eredményeit. Azt felelte, úgy látja, hogy az együttműködés hatalmas kiszélesedése kell, hogy jöjjön. Különösen a Román Munkáspárt és a kormányzat felé igen jó benyomást fog kelteni a baráti hét jó eredménye. A tömegek között, mondotta, úgy látszik, semmi akadálya a jó együttműködésnek.

Magam részéről a baráti hét lefolyását, annak eredményeit, igen nagy pozitívumnak minősítem. Kétségtelen, hogy részünkről a kötelező formásokon, udvariaskodáson túl minden megtörtént, ami csak elképzelhető, hogy a baráti hétnek meglegyen a jó eredménye. Málnășanu román követ, a kormánydelegáció minden egyes tagja, akikkel sokat voltam együtt, nagyon meg voltak elégedve. Főleg arról beszéltek, hogy amit ők láttak és tapasztaltak, minden nagyon őszinte volt és nekik nagyon jólesett. Mezincescu miniszter azt mondotta: Hát nem gyönyörű ez? És milyen messzire lehet ezen a téren elmenni. És mondotta, hogy nagyon nagy perspektíva mutatkozik meg. A kormánydelegáció több tagja annak nagyszerűségéről beszélt, hogy a baráti hét lefolyása alkalmával nemcsak a kormányzat, hanem a Párt is mindenütt jelen volt és nagyon örültek annak az ebédnek, mely a Gellértben folyt le, melyen Bíró Zoltán elvtárs¹⁶⁶ és Bebrits elvtársnő képviselték a Pártot. A záróünnepély után a Gellértben lezajlott fogadásról

¹⁶⁶ Rákosi Máttyás testvére.

Rákosi elvtárs és a kormány számos tagjának jelenlétéről, az ottani nagyszerű hangulatról elragadtatással beszéltek.

*Kálló
követ*

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 2. doboz, 1-253. tétel, 4-5. Kálló aláírásával hitelesített másolat.

44.

KÁLLÓ IVÁN KÖVET JELENTÉSE KÁLLAI GYULA KÜLÜGYMINISZTERNEK A NÉPTANÁCSI VÁLASZTÁSOKRÓL

Bukarest, 1951. január 13.

8/szig.biz.-1951.

Szigorúan bizalmas!

Ma van egy éve, hogy a Nagy Nemzetgyűlés megszavazta a törvényrendeletet a Népi Tanácsok megválasztásáról. Abban az időben már országszerte működtek az Ideiglenes Tanácsok,¹⁶⁷ amelyeknek a működése távolról sem volt annyira megfelelő, hogy feledtetni tudta volna a háború előtti helyzetet, amikor még Romániában virilista alapon a legtöbb adót fizetők köréből kinevezett Törvényhatósági Bizottságok működtek országszerte. Városokban sem, de különösen vidéken ezeknek a Törvényhatósági Bizottságoknak a munkája semmilyen területen nem volt észrevehető. Esetleg csak abban nyilatkozott meg, hogy egyik vagy másik városban szörnyű nagy korrupció, panama nyomaira bukkantak rá és ezekben mindég szerepük volt, illetve részük volt ezeknek a bizottságoknak.

Bukarest erre a legjobb példa, ahol bár voltak kórházak, tisztí orvosok, de ezek is teljesen a vagyonos osztályok érdekeit szolgálták, a nép érdekeit, közegészségügy, közoktatás, városrendezés, a legelhanyagoltabb állapotban jutott el az Ideiglenes Tanácsok megalakításáig. Aki Bukarestben jár, az mind csodálkozik a város rendezetlenségén, a háború előtti építkezések összevisszaságán, ezek mind azt bizonyítják, hogy az Ideiglenes Bizottságok igen hitvány örökséggel kezdték meg működésüket. Közvetlenül a felszabadulás után ezen a téren úgyszólván semmi változás nem történt, csak három évvel ezelőtt indult el egy folyamat, amely igen lassú ütemben hozott némi változást, amikor a királyt elűzték és kikiáltották a népi köztársaságot.¹⁶⁸ Mind ez ideig a Párt befolyása sem volt eléggé észrevehető. Mindég itt volt a múlt szimbóluma, a király és minden vonalon fel-felbuccyant a tömegek között annak a lehetősége, hogy a felszabadulással együtt létrejött átalakulás csak ideiglenes, és hogy a régi uralkodó rendszert a jelenlevő királlyal együtt visszaállítják a régi állapotokat. A népi demokrácia kikiáltása után meggyorsult a fejlődés a Párt igyekezett bizonyos változást elősegíteni azzal, hogy bár például Erdélyben

¹⁶⁷ A néptanácsok ideiglenes bizottságait 1949 áprilisában iktatták be.

¹⁶⁸ Lásd az 1. sz. iratot.